

KEHF

﴿ ۱۸ ﴾ سُورَةُ الْكَهْفِ

«وَأَصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ»
Sûrei «Kehif» de Mekkîdir. Ancak

âyetinin Medenî olduğuna dair bir kâvil de vardır.

Âyetleri - Yüz on.

Kelimeleri - Bin beş yüz yetmiş yedi.

Harfleri - Altı bin üçyüz altmış.

Fasılası - ۱ harfidir.

Sebebi nüzulünde sahib Siyer ibni İshakın şöyle bir rivayet naklettiği zikrolunuyor: Nadr ibni Hâris

Kureyşin Şeytanlarından idi, Resulullahı ezâ ederdi, adâvete kalkıştı. Hıyreye gitmiş orada Rüstem ve İsfendiyar hikâyelerini öğrenmişti. Resulullah sallâllahü aleyhi vesellem bir meclise oturup Allahı zikir ve ümeme salifenin başlarına gelen musibetleri kavmine tahdis ettiği vakit kalkar kalkmaz Nadr arkasından gelip o meclise oturur, ey ma'şeri Kureyş, vallahi ben ondan daha güzel söylerim, geliniz size onun anlattıklarından daha güzelini anlatayım der sonra onlara Fâris mülûkünden anlatırdı. Kureyş, bunu Utbe ibni Müayt ile beraber Medinedeki ahbari Yehûde göndermişler ve demişler ki onlara Muhammedden ve sıfatından sorunuz ve kelâmını haber veriniz. Çünkü onlar eski kitab ehlidir. Onlar da Enbiya İlminden bizde bulunmayan ma'lûmat vardır. Binaenaleyh ikisi çıkıp Medineye varmışlar, dedikleri gibi ahbari Yehûde sormuşlar ahbâri yehûd demişler ki: ona şu üçten sorunuz:

sh:»3218

1 - O fityeden (o genc yiğitlerden) ki evvel zamanda gittiler, işleri ne idi? Zira bunların hikâyesi acıbdır.

2 - O recüli tavvaftan (ya'ni o dolaşan adamdan) ki Arzın Meşrıklarına ve Mağriblerine irmişti, bunun

kıssası nedir?

3 - Ruhtan sorunuz nedir o? Eğer size onları haber verirse nebiydir ittiba' ediniz, yoksa bir lâfıdır, ne isterseniz yapınız. Bunun üzerine Nadr ve refıkı Mekkeye avdet edip Kureyşe: «size Muhammed ile aramıza fasledecek şey getirdik» diyerek Yehûdun dediklerini haber vermişler, gemişler, Resulullaha suâl etmişler, Resulullah «sorduklarınızı yarın haber veririm» buyurmuş, istisnâ yapmamış, ya'ni inşallah = Allah dilerse dememiş, gitmişler, Resulullah on beş gece durmuş vahiy gelmemiş, hattâ Mekke ehali: Muhammed bize yarına va'detti halbuki bu gün on beş gün, sorduğumuza cevap vermiyor diye dedikoduya başlamışlar, binaenaleyh çok sıkılmıştı derken Cebraîl Allah tealâdan «Eshabı Kehif» sûresile geldi ki onlara huznünden dolayı Allahın muatebesini ve sordukları o fitye ile o racüli tavvafın kıssalarını muhtevidir. «

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا

ah. Tefsirlerin bir çoğunda tesadüf edilen bu rivayetin esası işte bu suretle ibni İshakın bir nakline raci'dir. Gerçi vahiy, Resulullahın yedi ihtiyarında

olmıyan bir ihbari ilâhî olduğu cihetle onun arzusuna tabi' değıldir. Ümid edildiği zamanda gelmemesi ve

lihikmetin teahhur etmesi caizdir. Ve bu onun za'fi değil, bil'âkis indî olmadığına delâlet eden bir kuvveti olur. İbtidai nübüvvetten, risaletin vüruduna kadar vahyin bir müddet için tevakkuf ettiği de vaki'dir. Ancak ahkâm terettüb eden hususatta beyanın vakti hacetten teahhuru caiz olmamak kavli muhtardır. «Vedduhâ» sûresinin de bir iki gün vahyin te'hiri dolayısıyla nâzil olduğu sahihtir. Binaenaleyh Cenabı hakkın ilk vahyini Gari hırada gönderdiği

sh:»3219

Resulüne Sûrei Kehfi indireceği zaman da ona evvel emirde beş on gün eshabı Kehfin çektiği sıkıntılardan bilfiil bir nümune müşahade ettirerek indirmiş olması çok ma'kuldür. Maamafih İbni İshakın bu rivayeti usuli hadisçe salih bir haber değildir.

Evvelen - İbni Cerîri Taberi gösteriyor ki bunun senedinde İbni İshak «

حَدَّثَنِي شَيْخٌ مِنْ أَهْلِ مِصْرَ قَدِمَ مِنْدُ بَضْعٍ وَأَرْبَعِينَ سَنَةً عَنْ
عِكْرِمَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ

Ikrimeden o ibni Abbastan demiştir» binaenaleyh senedde bir mechul vardır. Rivayeti zarfedir. İbni İshak

rivayetine zayıf görmüş, iltizam etmemiştir.

Saniyen - Bâlâda ruh suâlinde nakl ettiğimiz vechile sahihi Buharî ile sahihi müslimde Abdullah ibni

Mes'udden tahrir edilen rivayete muhaliftir.

Salisen - Ekser rivayâta vi ibni İshakın dahi tafsiline göre bu sûrede haber verilen Eshabı Kehif halis dini

İsâ üzere iymani tevhid ile hareket etmiş ve kendilerini puta taptırmak veya i'dam etmek için ta'kib ve tazyik

eden kavimlerine karşı mücahedeye azm ile dinlerinin muhafazası uğrunda dağa çıkmış, mağaraya

gizlenmiş bir kaç gençten ibaret İsevî bir zümrei mü'minîndir. Binaenaleyh bunların kıssası tarihi Nesarâya

teallûk ettiğinden Hazreti İsâyı kabul etmiyen Yehûd ahbarının bu gençlere aid bir keramet kıssasını kabul

ederek suâl ettirmiş olmaları müsteb'ad görünür. Gerçi Fahrudini Razînin beyanına göre ba'zıları Eshabı

Kehfin Musâ aleyhisselâmdan evvel olub Hazreti Musânın bunları zikrettiğini ve Yehûdun suâl etmelerinin

sebebi de bu olduğunu söylemiş, ba'zıları da İsâ aleyhisselâmdan evvel Kehfe girdiklerini ve Hazreti İsâ

bunların haberini ihbar eylemiş olduğunu ve İsâ ile Muhammed aleyhisselâm arasındaki vakıta ba's

olduklarını söylemiş, diğer ba'zıları da İsâ aleyhisselâmdan sonra girdiklerini söylemiştir, ki Kaffalden ve

Taberîden

sh:»3220

de nakledildiği üzere İbni İshaktan merviy olan da budur. Şu halde İbni İshakın kavlince Yehûdun bunu suâl etmemesi iycaab eder.

Rabian - Bu sûrede başlıca üç kıssa vardır ki Eshabı Kehif kıssası ve mütemmimatı, Musâ ve Hızır kıssası, Zül karneyn kıssasıdır. Eğer sebebi nüzul üç suâl idiyse her biri bunlardan birine dair olmak lâzım gelirdi. Yoksa burada istitraden diğer bir kıssaya geçilmiş de ruh suâlinin cevabı başka bir Sûreye ifraz edilmiş demek münasib olmazdı.

Hamisen - Evvelki Sûrede ruh âyetinin, bu sûrede Zülkarneyn kıssasının sarîh bir suâle cevab oldukları Kur'anda musarrah olduğundan muhakkaktır. Ve zâhir olan da bu iki suâlin aynı zamandan değil, ayrıca sorulmuş olmalarıdır. Bununla beraber bu ikisinde «

﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ﴾ . ﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ ذِي الْقُرْنَيْنِ﴾

» diye suâl tasrih edilmiş olduğu halde Eshabı Kehif kıssasının bu suretle iyrad edilmemesi bunun da Musâ

ve Hızır kıssası gibi doğrudan doğru bir tezkir olduğunu ifade eder. Rivayeti mezkûre bu cihetle de makduhtur.

Sadisen - Bunda «huznünden dolayı bir muatebe» denilmesi de doğru değildir. Bundan murad «

فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ - ilâ - «أَسَفًا» âyetidir. Bu ise bir muabete değil, Sûrenin başındaki

zevki hamd ile mütenasib bir irşad ve takviyedir.

Velhasıl sebebi nüzul hakkındaki mezkûr üç suâl rivayeti vücuhen makduhtur. Ve netekim Sıhahta tahrir edilmemiştir. Binaenaleyh bu Sûrenin tefsirinde buna istinad câiz olamaz.

Sûrenin ibtidasındaki âyetler gösteriyor ki asıl sebebi nüzul «اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا» denilmiş

olmasıdır. Bunun ilimde yeri olmıyan büyük bir yalan olduğunu beyan ile kailerini inzar ve tevhide da'vet

için bu Sure inzal buyurulmuş, Zülkarneyn suâlinin cevabı da bunun tetimmesinden olmuştur.

Evvelâ Nasrâniyyetin müşriklere karşı gizli çalıştığı ilk devrine teallûk eden ve Nesârâca ma'ruf bulunan

Eshabı Kehif kıssası Allahdan başka ilâh ittihaz eden bir kavme mahza tevhid için mücahede etmek ve

Allahın rahmet ve tevfiğine irmek üzere çekilmiş bir kaç genç bir gün veya daha az bir zaman gibi gelip

geçen nice senelerden sonra nihayet gayei halâsa ermiş olmasından ibaret ve diğer âyâtı ilâhiyyeye

nazaran teaccüb edilmemesi lâzım gelen bir kıssai keramet olduğu beyaniyle sonraki Hıristiyanlar gibi

Allaha veled isnad edenlerin kizbine ve âyâtı ilâhiyyeyi inkâr eyliyenlerin mahvına istidlâl edilmek için

sevkedilmiş ve nihayetinde de «

« وَقُلْ عَسَىٰ أَنْ يَهْدِيَنَّ رَبِّي لِأَقْرَبَ مِنْ هَذَا رَشَدًا » emriyle

muvaffakiyyeti Muhammediyyenin bundan pek yakın bir müddette zuhuru ümidi va'd-ü tebşir olunmuş, ya'ni

onların beklediği üçyüz dokuz seneden çok az bir müddet zarfında islâmın galebesi tahakkuk edeceği

anlatılmıştır. Ve bu suretle bu Sûredeki üç kıssadan her biriyle mazhariyyeti Muhammediyyede cereyan

edecek meratibi tecelliyâta misal verilerek «

فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ
بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا » da'veti i'lan olunmuştur.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿١﴾ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ
لَهُ عِوَجًا ﴿٢﴾ قِيمًا لِيُنذِرَ بَأْسًا شَدِيدًا مِمَّنْ لَدُنْهُ وَيُبَشِّرَ
الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًا
﴿٣﴾ مَا كَثُرَ فِيهِ أَبَدًا ﴿٤﴾ وَيُنذِرَ الَّذِينَ قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ
وَلَدًا

sh:»3222

﴿٥﴾ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ وَلَا لِابْنِهِمْ كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ
أَفْوَاهِهِمْ إِنْ يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا ﴿٦﴾ فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ عَلَى
آثَارِهِمْ إِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهَذَا الْحَدِيثِ أَسَفًا ﴿٧﴾ إِنَّا جَعَلْنَا
مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لَهَا لِنَبْلُوَهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ﴿٨﴾
وَإِنَّا لَجَاعِلُونَ مَا عَلَيْهَا صَعِيدًا جُرُزًا ﴿٩﴾ أَمْ حَسِبْتَ أَنَّ
أَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّقِيمِ كَانُوا مِنْ آيَاتِنَا عَجَبًا ﴿١٠﴾

Meali Şerif

Hamd o Allaha ki kuluna kitab indirdi, hem ona hiç bir yamıklık yapmaksızın 1 Dosdoğru, ledünnünden şiddetli bir beis ile inzar etmek, ve salih salih ameller yapan mü'minlere şunu müjdelemek için ki kendilerine cidden güzel bir ecir var 2 Ebediyyen onda arâm edecekler 3 Hem şunları inzar etmek için ki "Allah veled edindi" demekteler 4 Buna dâir ne kendilerinin ılmı vardır ne de babalarının, o ne büyük bir kelime ki ağızlarından çıkıyor, sırf bir yalan söylüyorlar 5 Şimdi bu söze inanmazlarsa belki arkalarından esef ile kendini üzeceksin 6 Biz Yer yüzündeki şeyleri ona bir ziynet yaptık ki insanları imtihan edelim: hangisi daha güzel bir amel yapacak? 7 Bununla beraber şu da muhakkak ki biz onun üzerinde ne varsa hepsini bir kuru toprak etmekteyiz 8 Yoksa Eshabı Kehf-ü Rakiym bizim âyâtımızdan bir acıbe oldular mısandın 9

sh:»3223

1. ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ﴾ elhamdülillah ﴿الَّذِي﴾ o öyle bir Allah ki
﴿أَنْزَلَ عَلَى عَبْدِهِ الْكِتَابَ﴾ kitabı kuluna indirdi
﴿وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا﴾ hem de onun için hiç bir ıvicac yapmıyarak - dolambaçlı değil,

çarpık değil, yalanı yanlışı yok 2. ﴿قِيَمًا﴾ dosdoğru bir hâkim olmak üzere - indirdi

﴿لِيُنذِرَ بَأْسًا شَدِيدًا مِّنْ لَّدُنْهُ﴾ ki tarafından bir be'si şedidi - pek şiddetli bir azâb

olan Âhîret azâbını inzar ile haber versin

﴿وَيُبَشِّرَ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ﴾ ve iyi işler yapan

mü'minlere şunu müjdelesin 3.

﴿أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًا . مَا كُنْتُمْ فِيهِ أَبَدًا﴾ onlara öyle güzel bir ecir

muhakkak ki onda ebediyyen kalacaklar.

İnzarın kimlere olacağına gelince:

4. ﴿وَيُنذِرَ الَّذِينَ﴾ Hem şunları inzar etsin için ki

﴿قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا﴾ Allah, veled itihaz etti dediler - bunlar Melâikeye Allahın

kızları diyen Yehûd, Mesih Allahın oğlu diyen Nesârâdır. Maamafih bu hususta Nesârâ hepsinden ziyade

musırdır. Zira bunu dinlerinin birinci esası addetmişlerdir. 5.

﴿مَالَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ وَلَا لِبَائِهِمْ﴾ bunun hakkında ne kendilerinin ne

babalarının hiç bir ilimleri yoktur. - Ya'ni bunu söyleyenler bildiklerinden değil, bilmediklerinden, babalarını

ya'ni atalarını yahud baba ta'bir ettikleri papalarını taklid ederek söylerler, halbuki babalarınıninki de ilimden

değildir. Zira ilim bunu kabul etmez ﴿كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ﴾

sh:»3224

sade ağızlarından çıkan bir kelime olmak cihetile büyüdü - Allaha karşı büyük bir cür'et, azim bir kebre

olan büyük bir lâf oldu.

Burada âba ve kelime ta'birlerinin Nesarâ istilâhından olduğuna dikkat edilirse bu kelimenin en ziyade

onların ağızından çıktığına ve onların ağızından büyüdüğüne bir tenbih anlaşılır. Müfessirîn bunu ihtara

lüzum görmemişlerse de bu işaret vazihdir. Abai Nesarâ Mesih oğlumdur diye Semadan bir ses geldi

derler dururlar. ﴿إِنْ يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا﴾ başka değil, sırf bir yalan söylerler.

6.

﴿فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ عَلَىٰ آثَارِهِمْ إِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهَذَا﴾

﴿الْحَدِيثِ اسْفًا﴾ İmdi onlar bu hadîse, ya'ni bu yeni kitaba inanmazlarsa sen arkalarından esef

ile hemen hemen kendini tüketeceksin - ya'ni ey bu kitabı kendisine indirdiğim kulum ve Resulüm

Muhammed! Bu kitaba inanmıyanlar helâk olacaklar, fakat sen o büyük söyleyen yalancılardan iyman

etmediklerine şimdiden öyle üzülüyoruz ki iyman etmezler de helâk olurlarsa arkalarından edeceğin esef

adetâ kendini tüketecek dereceyi bulacak binaenaleyh sen onlara esef etme, gam yeme de sana bu kitabı

indiren Allaha hamdederek ifayı vazife et.

7. ﴿إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لَهَا﴾ Çünkü biz Yer yüzünde ki

şeyleri ona - ya'ni Arza - bir ziynet kıldık ﴿لِنَبْلُوهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا﴾ ki onları,

yan'î mü'min ve gayrı mü'min insanları mübtelâ kılalım, hangisi amelen daha güzel imtihan edelim - ya'ni

tecrube eder gibi fi'len tebeyyün ettirelim de ona göre güzel iş yapan muhlislere ecri hasen, kötülere de

be'si şedid verelim 8. ﴿وَإِنَّا لَجَاعِلُونَ مَا عَلَيْهَا صَعِيدًا جُرُزًا﴾ bununla

beraber şu da

muhakkak ki biz o Yer yüzündekileri kuru bir toprağa çevirmektediriz -bu gün gözler kamaştırır o ziynetler, yarın bakarsın dünden yokmuş gibi harab-ü türab olub gidecek. Onun için güzel amel o fâni ziynetlere kapılmakta değil, onun bâkı olan halıkına hizmet etmektedir. Binaenaleyh o helâk olacakları esef ile üzülmemeli, vakit geçirmemeli de bu imtihan meydanında en güzel amele çalışmalıdır.

9. ﴿أَمْ حَسِبْتَ﴾ yoksa zannettin mi ki

﴿أَنَّ أَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّقِيمِ﴾ Eshabı kehf-ü rakıym - KEHF, dagda mağara ve

bilhassa geniş olanı ki küçüğüne gar denilir. Türçesi «in» dir. RAKIYM, bizim kitâbe ta'bir ettiğimiz yazılı taş

veya ma'den veya saireden levha demektir. Ya'ni bervechi âti kıssaları zikrolunacak olan Kehif ve Rakıym

sahibleri ﴿كَانُوا مِنْ آيَاتِنَا عَجَبًا﴾ âyetlerimizden bir acıbe oldular? - Ya'ni kuru

topraklardan şayanı hayret ziynetler çıkarıp insanları ibtilâ ile imtihan eden ve bu suretle en güzel amelleri

ibtilâ içinde ızhar eyliyen ve nihayet bütün o ziynetleri mahvettiği halde güzel iş yapanları güzel ecr ile

ebedileştirecek olan kudreti ilâhiyemizin hepsi acaib ve bedi' olan âsar-u alâmâtı miyadından eshabı

Kehif ve Rakıym tek bir acıbe, şaşılacak bir âyet mi oldular sandın? Hayır bunda şaşılacak bir şey yoktur.

En güzel amelleri en şayanı hayret alâmetleri sonu türab olan Dünya ziynetine, Dünya hayatına

aldanmıyan mübtelâlar içinden ızhar etmek âdeti ilâhiyedir. Allah ona benzemez daha neler yapmış ve

yapacaktır. Binaenaleyh başkaları

sh:»3226

taaccüb etseler de daha büyük âyetlere mazhar ve daha güzel amel kendisinden matlûb olan sen ozanda

bulunmıyarak şunu yad et :

﴿١٠﴾ اِذْ اَوَى الْفِتْيَةُ اِلَى الْكَهْفِ فَقَالُوا رَبَّنَا اتِنَا مِنْ
لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ اَمْرِنَا رَشَدًا ﴿١١﴾ فَضَرْبَنَا عَلٰى
اِذَانِهِمْ فِى الْكَهْفِ سِنِينَ عَدَدًا ﴿١٢﴾ ثُمَّ بَعَثْنَاهُمْ لِنَعْلَمَ اٰى
الْحَزْبَيْنِ اَحْصٰى لِمَا لَبِثُوا اَمَدًا ﴿١٣﴾

Meali Şerifi

O vakit ki o genç yiğitler Kehfe çekildiler de şöyle dediler: ya rabbenâ! Bizlere ledünnünden bir rahmet

ihsan eyle ve bizim için işimizden bir muvaffakiyyet hazırla 10 Bunun üzerine müteaddin seneler kehfite

kulakları üzerine vurduk 11 Sonra da onları ba'settik ki hep bilelim: iki hizbin hangisi bekledikleri gayeyi iyi

hisab etmiş? 12

11. ﴿فَضْرَبْنَا عَلَىٰ أَذَانِهِمْ﴾ Derken kulakları üzerine vurduk - ya'ni yatırdık uyuttuk
12. ﴿لِنَعْلَمَ أَيُّ الْحِزْبَيْنِ الْخٰ﴾ bilelim iki hizbin hangisi ilh... - burada bilelim

demek fi'len tebeyyün, tahakkuk ettirelim de kendileri dahi anlasın ve iki hizbden birisi müvahhid, mü'min

olan Eshabı Kehif birisi de hasımları olan müşriklerdir. Áyette görüleceği üzere Eshabı Kehif uyandıları

zaman işlerinde muvaffak olduklarını, gayelerini isabet ettiklerini gördüler ve rahmeti ilâhiyyeye kavuştular.

sh:»3227

Bu icmalden sonra bunların dinleri, işleri ne idi? Kehfe ne gaye için çekildiler ve nasıl kaldılar, sonra da

nasıl ba's olundular? Tafsiline gelince :

﴿١٣﴾ نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَأَهُم بِالْحَقِّ إِنَّهُمْ فِتْيَةٌ آمَنُوا بِرَبِّهِمْ

وَزَدْنَاهُمْ هُدًى ﴿١٤﴾ وَرَبَطْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ إِذْ قَامُوا فَقَالُوا
رَبُّنَا رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَنْ نَدْعُوكَ مِنْ دُونِهَا لَقَدْ قُلْنَا
إِذَا شَطَطْنَا ﴿١٥﴾ هُوَ آتِنَا قَوْمَنَا اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهَا آلِهَةً لَوْلَا
يَأْتُونَ عَلَيْهِمْ بِسُلْطَانٍ بَيْنَ يَدَيْهِمْ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ
كَذِبًا ﴿١٦﴾ وَإِذِ اعْتزَلْتُمُوهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ فَأَوْا إِلَى
الْكَهْفِ يَنْشُرْ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ وَيَهَيِّئْ لَكُمْ مِنْ أَمْرِكُمْ
مَرْفَقًا ﴿١٧﴾ وَتَرَى الشَّمْسَ إِذَا طَلَعَتْ تَزَاوَرُ عَنْ كَهْفِهِمْ ذَاتَ
الْيَمِينِ وَإِذَا غَرَبَتْ تَقْرِضُهُمْ ذَاتَ الشِّمَالِ وَهُمْ فِي فَجْوَةٍ مِنْهُ
ذَلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ وَمَنْ يُضِلْ فَلَنْ
تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُرْشِدًا ﴿١٨﴾

sh:»3228

﴿١٨﴾ وَتَحْسَبُهُمْ آيِقَاطًا وَهُمْ رُقُودٌ وَنُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ الْيَمِينِ
وَذَاتَ الشِّمَالِ وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ لَوِ اطَّلَعْتَ
عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتَ مِنْهُمْ فِرَارًا وَكَلِمَتْ مِنْهُمْ رُعبًا ﴿١٩﴾ وَكَذَلِكَ

بَعَثْنَاهُمْ لِيَتَسَاءَلُوا بَيْنَهُمْ قَالِ قَائِلٌ مِنْهُمْ كَمْ لَبِثْتُمْ قَالُوا
لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالُوا رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثْتُمْ فَابْعَثُوا
أَحَدَكُمْ بِوَرِقِكُمْ هَذِهِ إِلَى الْمَدِينَةِ فَلْيَنْظُرْ أَيُّهَا أَزْكَى طَعَامًا
فَلْيَأْتِكُمْ بِرِزْقٍ مِنْهُ وَلْيَتَلَطَّفْ وَلَا يُشْعِرَنَّ بِكُمْ أَحَدًا ﴿٢٠﴾
إِنَّهُمْ إِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ يَرْجُمُوكُمْ أَوْ يُعِيدُوكُمْ فِي مِلَّتِهِمْ وَلَنْ
تُفْلِحُوا إِذَا أَبَدًا ﴿٢١﴾ وَكَذَلِكَ أَعْرَضْنَا عَنْهُمْ لِيَعْلَمُوا أَنَّ
وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَأَنَّ السَّاعَةَ لَا رَيْبَ فِيهَا إِذْ يَتَنَازَعُونَ بَيْنَهُمْ
أَمْرَهُمْ فَقَالُوا ابْنُوا عَلَيْهِمْ بُيُوتًا رَبُّهُمْ أَعْلَمُ بِهِمْ قَالَ الَّذِينَ
غَلَبُوا عَلَىٰ أَمْرِهِمْ لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِمْ مَسْجِدًا ﴿٢٢﴾

sh:»3229

﴿٢٢﴾ سَيَقُولُونَ ثَلَاثَةٌ رَابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ وَيَقُولُونَ خَمْسَةٌ سَادِسُهُمْ
كَلْبُهُمْ رَجْمًا بِالْغَيْبِ وَيَقُولُونَ سَبْعَةٌ وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ قُلْ رَبِّي
أَعْلَمُ بِعِدَّتِهِمْ مَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا قَلِيلٌ فَلَا تُمَارِ فِيهِمْ إِلَّا مِرَاءً
ظَاهِرًا وَلَا تَسْتَفْتِ فِيهِمْ مِنْهُمْ أَحَدًا ﴿٢٣﴾

Meali Şerifi

Biz sana onların kıssalarını doğru olarak naklediyoruz: hakikat bunlar, bir kaç genç yiğit rablarına iman ettiler, biz de hidayetlerini artırdık ve kalblerine rabıta verdik 13 O vakit ki kıyam ettiler de dediler: bizim rabbımız Göklerin ve Yerin rabbi, biz ihtimali yok ondan başka bir ilâhe tapmayız, doğrusu o surette cidden saçma söylemiş oluruz 14 Şunlar şu bizim kavmimiz olacaklar, tuttular ondan başka ilâhlar edindiler, onlara karşı açık bir bürhan getirselerdi ya, artık bir yalanı Allaha iftira edenden daha zalim kim olabilir? 15 Madem ki onlardan ve Allahdan maada taptıklarından uzleti ihtiyar ettiniz, o halde kehfe (mağaraya) çekilin ki sizin için rabbınız rahmetinden kısmet neşretsin ve size işinizden bir kolaylık hazırlasın 16 Güneşi görüyorsun â doğduğu vakit kehiflerinden sağ tarafa meyleder, battığı vakit da onları sol tarafa makaslar ve onlar, onun içinde bir geniş sahadadır, bu işte Allahın âyâtındandır, Allah her kime hidayet ederse işte o, irmiştir, her kimi de saptırırsa artık onu irşad edecek bir veliy bulamazsın 17 Bir de onları uyanıklar zannedersin halbuki uykudalardır, ve biz onları sağa sola çeviririz, köpekleri de medhalde iki kolunu uzatmış, üzerlerine çıkıversen mutlaka onlardan döner kaçardım ve her halde onlardan dehşet

sh:»3230

dolardın 18 Yine böyle onları ba's de ettik ki aralarında soruşsunlar diye: içlerinden bir söyliyene "ne kadar durdunuz?" Dedi, bir gün yâhud bir gün yâhud bir günün birazı dediler, ne kadar durduğunuza dediler: rabbınız a'lemdir, şimdi siz birinizi şu gümüş paranızla şehre gönderin de baksın hangisi yiyecekçe daha temiz ondan size bir rızık getirsin, hem çok kurnaz davransın ve zinhar sizi birine sezdirmesin 19 Çünkü ellerine geçirirlerse sizi muhakkak recmederler yâhud milletlerine döndürürler ve bu takdirde ebedâ felâh bulamazsınız 20 Bu suretle de kendilerine vukuf peyda ettirdik ki Allahın va'di hakk olduğunu ve saat, hakikaten şüphesiz bulunduğunu bilsinler, o sırada aralarında emirlerine niza' ediyorlardı, bunun üzerine dediler ki: üstlerine bir bina yapın, rabları onları daha iyi bilir, onların emri üzerine galebe etmiş olanlar elbette, dediler: biz bunların üzerine bir mescid ediniz 21 Üçtür, dördüncüleri köpekleri diyecekler, beştir, altıncıları köpekleri diyecekler, gayb taşlama, yedidir ve sekizincileri köpekleri diyecekler, de ki onların adedlerine rabbim a'lemdir, onları ancak pek azı bilir, artık bunlar hakkında kimse ile zâhiri bir münakaşadan başka münakaşa etme ve bunlar hakkında onlardan kimseye bir şey sorma 22

13. ﴿نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَأَهُم بِالْحَقِّ﴾ Biz sana bunların mühim haberlerini

hakkiyle kissa ederek anlatıyoruz - Şöyle ki :

﴿ اِنَّهُمْ فِتْيَةٌ ﴾ Hakikaten bunlar bir fityedir. -

FİTYE, genç, delikanlı, yiğit demek olan « fetâ » nın cem'i killetidir. Demek ki kıssanın ibret teşkil eden

hakikatinde bunların isimleri ve adedleri ve memleketleri bellenmek lâzım değildir. Hüviyyetleri olmak

üzere şayanı ehemmiyet olan birinci nokta şu vasıflarıdır : bir kaç genç yiğitten ibaret bir cem'i killet

﴿ اٰمَنُوْا بِرَبِّهِمْ وَزِدْنٰهُمْ هُدًى ﴾ ki

sh:»3231

kendilerinin rabbına iyman ettiler ve kendilerine hidayeti müzded kıldık 14.

﴿ وَرَبَطْنَا عَلٰى قُلُوْبِهِمْ ﴾ ve kalblerine rabita verdik - metanetleştirdik

﴿ اِذْ قَامُوْا فَقَالُوْا ﴾ o vakit kıyam ettiler de dediler ki

﴿ رَبُّنَا رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ﴾ bizim rabbımız, bütün Semavât-ü Arzın rabbıdır

﴿ لَنْ نَدْعُوْا مِنْ دُوْنِهٖ اِلٰهًا ﴾ biz ondan başkasına hiç bir vakit ilâh demeyiz

﴿ لَقَدْ قُلْنَا اِذَا شَطَطًا ﴾ doğrusu o vakit akıldan uzak, hadden efzun bir yalan söylemiş

oluruz - çünkü ondan başka ilâh, muhaldır. Yalandır - işte bu yiğitlerin işlerinin esası bu idi : Müşriklere karşı kıyam ile i'ânı tevhid.

Bu kıyamın sureti cereyanı hakkında muhtelif rivayetler vardır. Muhammed ibni İshakın nakline göre şöyle zikredilmiştir, ehli İncilin işi herc-ü merc oldu, içlerinde ceraim büyüdü, mülûk, tûğyan etti, bu melikler putlara tapıyor, putlar için kurbanlar kesiyorlardı. Bu babda pek ileri gidenlerden biri de Rum mülûkünden Dekyanus idi. Rum diyarını dolaşıp putperestliği kabul etmeyen İsevîleri katl ediyordu, nihayet Eshabı Kehfin şehri olan «Dekinos» a idi. İner inmez ehli İymanı ta'kib ve derdestini emretti, ehli İyman şuraya buraya kaçıp gizlenmişlerdi. Şehrin küffarından ta'yin ettiği zabıtası ehli İymanı ta'kib ediyor, gizlendikleri yerlerden çıkarıp Dekyanosa getiriyorlardı, o da putlara kurban kesilen mezbahalara sevkedip putperestlikle katil beyninde tahyir ediyordu. Alçak Dünya hayatına rağbet edip bu katilden korkanlar dediğini yapıyorlar, hayatı ebediyeyi tercih edenleri de katledip, parçalayıp şehrin sûruna ve kapılarına asıyordu.

Bunu gören o bir kaç genç, Rumuz zadedânından ve bir kavle göre melikin havassından hur gençlerdi,

çok

sh:»3232

müteessir oldular, bu fitnenin def'i için Allah tealâya göz yaşlarıyla tezarru' ederek namaz kılip dua ediyorlardı. Cebbarın avenesi bunları ihbar ettiler, binaenaleyh halvetlerinde bastırıp huzuruna ihzar ettirdi ve biraz şeyler söyledikten sonra bunları ya putlara ibadet veya ölüm ile tahyir etti. O vakit o yiğitler de «bizim, dediler: bir ilâhımız vardır ki azamet ve ceberutu Semavât ve Arzı doldurdu. Biz ondan başka birine ilâh demeyiz, asla taabbüd etmeyiz, senin da'vetine ıkrar vermek ihtimalimiz ebediyyen yoktur, hukmün ne ise yap». Binaenaleyh üzerlerindeki fâhir elbiselerin soyulmasını emredip yanında çıkardı ve kendisi mühim bir iş için Ninova şehrine gitti ve avdet edinciye kadar onlara teemmül için mühlet verdi, ittiba' ederlerse ederler, yoksa diğer müslimîne yaptığını yapacaktı. Bunun üzerine yiğitler dinlerini muhafaza için karar verip şehrin yakınındaki «Bencilüs» dağında sarp bir mağaraya gizlenmeğe karar verdiler her biri babasının hanesinden bir şey aldı, ba'zısını tasadduk ettiler, mütebakısını nefaka edindiler ve gidip mağaraya sığındılar, gece gündüz namaz kılıyorlar, Allah tealâya enîn ve figan ile niyaz ediyorlardı. Nefakaları işini Yemlihay'a tafviz ettiler. O sabahleyin bir miskin kıyafetine girerek şehre giriyor, lâzım olanı alıyor, biraz da havadis tecessüs edip arkadaşlarına dönüyordu.

Cebbar, şehre avdet edinceye kadar bu suretle durdular. Gelir gelmez bunları taleb ve babalarını celbettirdi. Babaları onların kendilerine isyan ve mallarını yağma ile çarşularda israf edip dağa kaçtıklarını söyleyerek itiraz ettiler. Yemliha, fenalığı görünce pek az azık alıp ağlıyarak vardı ve arkadaşlarına dehşeti haber verdi. Ağlaşarak secdelere kapanıp Allaha yalvardılar, sonra başkalarını kaldırıp oturdular, yapacakları iş hakkında konuşuyorlardı. Derken Allah tealâ, bunlara bir uyku verdi, yattılar, nefakaları baş uçlarında uyudular kaldılar. Beride

sh:»3233

Dekyanus hiddetinden ne yapacağını düşünüyordu. Onları uyutan Allah tealâ bunun gönlüne de mağaranın kapısını seddetmeği getirdi. Binaenaleyh Dekyanus mağaranın kapısını ördürülmesini emretti. Açlıktan susuzluktan ölsünler, mağaraları kabirleri olsun dedi, öyle yaptılar. Dekyanusun hanesinde iymanını gizliyen iki mü'min vardı, birinin adı «Pendros» o birininki «Runas» idi, bunlar Eshabı Kehfin isimlerini ve mesebelerini ve kıssalarını iki kurşun levhaya yazıp bir bakır tabuta koyarak yapılan duvarın içine koymağı kararlaştırdılar ve yaptılar ilh... اه .

sh:»3234

Hasılı bu yiğitler Allahdan başka ilâh tanımaz, hakikaten mü'min idiler, işleri de Allahın hidayet ve ismetiyle dinlerini muhafaza için cebbar müşriklerin cebr-ü şiddetine karşı kıyam olmuştu. Şirke sapan ve Mesiha rab, ilâh diyen, Dünya ziynet ve hayatına rağbet eyliyen Nasârâya benzemiyorlardı, kalktılar, sözü bir edip kemali rabita ve metaneti kalb ile l'ânı tevhid ederek «

رَبُّنَا رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَنْ نَدْعُوا مِنْ دُونِهِ إِلَهًا لَقَدْ قُلْنَا
إِذَا شَطَطًا

için de şöyle söylediler :

15. ﴿هُؤُلَاءِ قَوْمُنَا﴾ bak hele şunlar, şu bizim kavim

﴿اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ إِلَهًا﴾ ondan başka ilâhlar tutular - hafî değil ki her ne suretle olursa

olsun putlara boyun eğenler ve alel'umum müşrikler bu ta'birde dahil olduğu gibi Mesih, ilâhdır diyenler

dahi dahil olur ﴿لَوْلَا يَأْتُونَ عَلَيْهِمْ بِسُلْطَانٍ بَيِّنٍ﴾ onlara açık bir sultan

getirseler - ya'ni Allah tealânın ulûhiyyetine ve azameti rûbubiyetine Semavât ve Arz gibi beyyineler,

vazih deliller var. Fakat ondan başkasının ulûhiyyetine dair öyle bir beyyine, zahir bir bürhan getirselere

bakalım? Ne mümkün?.. Delilsiz da'va kabul edilir mi? Veya şunun bunun keyfi tahakkümü, tasallutu delil

tutulur mu?

Burada şu ma'nâ da muhtemeldir: onlar aleyhine bizim yaptığımız gibi ilmî amelî, kavlî fiilî müessir bir

beyyine getirmiyorlar da o yalancılığı irtikâb ediyorlar?

﴿فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا﴾ İmdi bir yalanı uydurup da

Allaha iftira edenden daha zalim kimdir? - Bu fasılanın

sh:»3235

yukarıda geçen « **إِنْ يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا** » fasılasına lâfzan ve ma'nen terdif ve ircaı açıktır.

Bu suretle kissanın müşrikler aleyhine olan hükmü fezleke edilirken aynı zamanda bunun «

اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا » diyenler aleyhine hükmü ihtiva eden bir delil olduğu da anlatılmıştır.

yiğitler, kavmlerinden de böyle istikrah ettikten sonra çekilip kendilerine dediler ki 16.

﴿وَإِذِ اعْتَزَلْتُمُوهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ﴾ ve madem onlardan ve Allahın

gayrı taptıklarından çekildiniz ﴿فَأَوَّا إِلَى الْكَهْفِ﴾ o halde mağaraya yataklanınız ki

﴿يَنْشُرْ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ﴾ sizin için rabbinizin rahmetinden neşretsün - yayıp

düşesün, zira nuru imanın akıbet rahmeti rahmana kavuşturacağı muhakkaktır

﴿وَيَهَيِّئْ لَكُمْ مِنْ أَمْرِكُمْ مِرْفَقًا﴾ ve size işinizden bir rıfk sebebi hazırlasın - teshilât

halketsin de kıyam ettiğiniz maksadınızda muvaffak kılsın. İşte bunun üzerine idi ki balâdaki icmalde zikr

edildiği üzere kehf çekilip «

﴿رَبَّنَا آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا﴾ dediler ve

mintarafilâh kulaklarının üzerine vurulup ya'ni o zalimler tarafından bir keder işidilmemek için yatırılıp ve

yahud mağaranın kapısına bir bina kurdurulup senelerce uyutuldu. Hem öyle rahat ki 17.

﴿وَتَرَى الشَّمْسَ إِذَا طَلَعَتْ﴾ bakarsın Güneş doğduğu vakit

﴿تَزَاوَرُ عَنْ كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَمِينِ﴾ mağaralarından sağ tarafa meyillenir

﴿وَإِذَا غَرَبَتْ تَقَرَّبُ مِنْ ذَاتِ الشَّمَالِ﴾ gurub ettiğinde de onları soldan

makaslar, kırkar. -Ya'ni üzerlerine gün bile değmez, değse değse nihayet gurub sırasında sol taraflarına

gelen cihetten biraz kırkar geçer - Demek ki mağaranın vaz'ıyeti budur. Her tarafı mahfuz

sh:»3236

ancak kapısı biraz garbe mail olarak şimalîdir. ﴿وَهُمْ فِي فَجْوَةٍ مِنْهُ﴾ onlar ise onun bir

meydanında - mağaranın

sh:»3237

bir geniş yerinde sıkıntısız yatıyorlar ﴿ذَلِكَ﴾ o yok mu - ya'ni Eshabı Kehfin o surette Allah için

kıyamı ve kavmlerini terkedip Allaha mütevekkilen Kehfe çekilişi ve Kehifteki vaz'ıyyetleri yok mu

﴿مِنْ آيَاتِ اللَّهِ﴾ Allahın âyetlerinden - ilâhi alâmetlerden, kudret ve rahmeti ilâhiyye

bürhanlarından biridir, bir keramettir. ﴿مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ﴾ Allah her kime

hidayet ederse doğru yolu tutan odur. - Netekim Eshabı Kehif böyledir.

﴿وَمَنْ يَضِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُرْشِدًا﴾ her kimi de şaşırırsa artık onu irşad

edecek bir veliy bulamazsın -netekim o zalimler, o müfterîler, o yalancılar öyle Eshabı Kehif gibi keramet

sahiblerinin irşadıyle yola gelmemiş, dalâlette kalmış gitmişlerdir.

Allahın âyetini anlamalı ki 18. ﴿وَتَحْسَبُهُمْ آيِقَظًا وَهَمْ رُقُودٌ﴾ baksan onları

uyanık zannedersin halbuki uykudadırlar. - Demek ki uykuda oldukları halde gözleri açık

﴿وَنُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَذَاتَ الشِّمَالِ﴾ ve biz onları sağa ve sola çeviririz

﴿وَكَلَّبَهُمْ بِأَسْطُ ذِرَاعِيهِ بِالْوَصِيدِ﴾ köpekleri de kollarını sermiş ağızda -

﴿لَوْ أَطَّلَعْتَ عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتَ مِنْهُمْ فِرَارًا﴾ sen mağaranın medhalinde

onlara muttalı' olsa idin - üzerlerine çıka varsa idin -

sh:»3238

﴿وَلَمَلَّتْ مِنْهُمْ رُعبًا﴾ ve mutlak korkudan dolardın -vaz'ıyyetleri mutlak döner kaçardın.

öyle heybetli, öyle korkunç idi: Demek ki kendilerine kimsenin ıtılai kabil değildi.

19. ﴿وَكَذَلِكَ﴾ ve işte böylece - ya'ni bir âyet olarak senelerce uyutub muhafaza ettiğimiz gibi

﴿بَعَثْنَاَهُمْ﴾ onları ba's ettik - yine bir âyet olmak üzere ölü diriltir gibi uyandırdık

﴿لِيَتَسَاءَلُوا بَيْنَهُمْ﴾ ki aralarında soruşsunlar - ilmi hal akdemi umur olduğundan

ba'slerinin ilk hikmeti kendi hallerini anlamak için şu suretle soruşturmaları oldu. Bunun için

﴿قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ كَمْ لَبِثْتُمْ﴾ içlerinden biri ne kadar durdunuz? dedi

﴿قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ﴾ bir gün, dediler veya bir günün bir azı - kimi

öyle dedi kimi öyle - Netekim Kıyamette ba'solunacaklar hep böyle sanacaklar (Sûrei Bakarede «

﴿أَوْ كَالَّذِي مَرَّ عَلَى قَرْيَةٍ﴾ ilh. bak.). Bu muhavere esnasında kimi de ziyade durulduğunu

sezerek ihtilâfı kat'etmek için ﴿قَالُوا رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثْتُمْ﴾ ne kadar

durduğunuza, dediler: rabbınız a'lemdir. - Binaenaleyh ihtilâfı bırakınız da

﴿فَابْعَثُوا أَحَدَكُمْ بِوَرِقِكُمْ هَذِهِ إِلَى الْمَدِينَةِ﴾ hemen birinizi şu

gümüşünüzle şehre gönderiniz ﴿فَلْيَنْظُرْ آيَهَا أَزْكَى طَعَامًا﴾ de en temiz yiyecek

hangisi baksın ﴿فَلْيَأْتِكُمْ بِرِزْقٍ مِنْهُ﴾ ve size ondan bir rızık getirsin

﴿وَلْيَتَلَطَّفْ﴾ ve çok dikkat ve nezaketle hareket etsin

﴿وَلَا يُشْعِرَنَّ بِكُمْ أَحَدًا﴾ ve sakın sizi kimseye sezdirmesin 20.

﴿إِنَّهُمْ إِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ﴾ zira başınıza binerlerse şüphe yok ki ya

﴿أَوْ يُعِيدُكُمْ فِي مِلَّتِهِمْ﴾ sizi recmedecekler, öldürecekler ﴿يُرْجِمُكُمْ﴾

veya milletlerine döndürecekler - irtidad ettirecekler ﴿وَلَنْ تَفْلِحُوا إِذَا أَبَدَّا﴾ ve o vakıt

ebedâ felâh bulamazsınız. - Ya'ni recim takdirinde şehid olur kurtulursunuz, fakat dönüp küfredersiniz

Dünyada kurtulamıyacağınız gibi Âhirette de ebedâ kurtulamazsınız. Zira hayatı Dünya fanîdir, herkese

ölüm muhakkaktır Âhirette küfrün azâbı ise ebedîdir.

Burada şöyle bir suâl vardır : böyle recim tehdidi altında ikrah bir ma'ziret değil midir? Bunlar

kalblerindeki iymanı bozmadan ikrah ile zâhiren dönmüş olsalardı «

إِلَّا مَنْ أٰكْرَهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ» istisnasına dahil olmazlardı. O halde

ebeden felâh bulamazsınız demeleri neden? Cevab; bunun bir kaç hikmeti vardır: Birincisi, bunlar azîmet

ricali yiğitlerdir. Gözettikleri felâh, yalnız mes'uliyetten halâs değil, zâhiren ve bâtinen neşri rahmettir.

Onun için ruhsat ile ameli «hasenâtül'ebrar seyiyatülmukarrebîn » mantukunca mahzurdan sâlim

görmemişlerdir. İkincisi; bu söz henüz ikrah halinde değil, ikrah vaz'iyetine düşmekten son derece ihtiraz

için söylenmiştir; zira tevakkide taksir edip de ikraha düşüldüğü zaman mes'uliyet, mürtefi' olmaz.

Üçüncüsü: a'meli küfre i'tiyad gibi her hangi bir sebeble kalbin iymana itmi'nanını sarsacak surette devam

edeceği muhakkak olan ikrahlara muvafakatin de «وَأِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ»

» tehlikesi vardır.

Hasılı öyle dediler 21. ﴿وَكَذَلِكَ أَعْرَضْنَا عَنْهُمْ﴾ ve işte böyle üzerlerine ittıla' peyda

ettirdik - ya'ni o sözü kabul ettiler ve o suretle içlerinden birini şehre gönderdiler fakat takdiri hudaya bakın

ki o derece sakınmalarına rağmen Allah, bu suretle kendilerini tanıttırdı. Rivayete nazaran

sh:»3240

gidenin elindeki para yakalanmasına sebep olmuş ve bu yüzden Allah tealâ üzerlerine halkı muttali' kılmış

﴿لِيَعْلَمُوا أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَأَنَّ السَّاعَةَ لَا رَيْبَ فِيهَا﴾ ki

Allahın va'di hak ve saat şüphesiz muhakkak olduğunu bilsinler için - zira ne kadar durduklarını bilemeyen

Eshabı Kehf senelerce yattıkları mağaralarından kabirden kalkar gibi uyanıp kalktıklarını anlamış ve vaktile

kiyam ettikleri müşriklere karşı muvaffak olduklarını ve taleb-ü ümid ettikleri merhameti ilâhiyenin bir

tecellisini görmek ve binaenaleyh mukaddemâ iyman ettikleri vechile Allahın va'di hakkolduğunu

bilmüşahede bilmiş oluyorlar.

Ve bu suretle gerek kendileri ve gerek sairleri için Kıyametin şüphesiz olduğuna da bir delil ve misal

olmuş bulunuyorlardı. ﴿اذْ يَتَنَازَعُونَ بَيْنَهُمْ أَمْرَهُمْ﴾ hani aralarında emirlerinin

münazeasını yapıyorlardı - ya'ni düşün o vakti ki bunlar işine münazea ediyorlardı

﴿فَقَالُوا ابْنُوا عَلَيْهِمْ بُيُوتًا﴾ da üzerlerine bir bina yapın demişlerdi - mağarayı

kabirleri olsun diye üzerlerine bir bina ile seddetmişlerdi ﴿رَبُّهُمْ أَعْلَمُ بِهِمْ﴾ rabları onlara

a'lemdir. « رَبُّنَا رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَنْ نَدْعُوا مِنْ دُونِهِ إِلَهًا

» diye iman ve i'lân eyledikleri Allah tealâ mücahedelerini zayi' etmedi «

﴿لِنَعْلَمَ أَيُّ الْحِزْبَيْنِ أَحْصَى لِمَا لَبِثُوا أَمَدًا﴾ buyurduğu vechile en

nihayet gayelerinde isabetlerini gösterdi, niza' eden hasımlarını mağlûb etti

﴿قَالَ الَّذِينَ غَلَبُوا عَلَىٰ أَمْرِهِمْ﴾ onların emri üzerine galebe etmiş olanlar - ya'ni

Eshabı Kehfın ta'kîb ettiği emir üzerine giderek düşmanlarına karşı galebeye nâil olmuş olan hızb

﴿لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِمْ مَسْجِدًا﴾ elbette biz bunların

üzerine bir Mescid yaparız dediler - bununla beraber ihtilâf ettiler - 22.

﴿سَيَقُولُونَ ثَلَاثَةً رَابِعَهُمْ كَلْبُهُمْ﴾ üçtür, dördüncüsü kelbleri diyecekler

﴿وَيَقُولُونَ خَمْسَةً سَادِسَهُمْ كَلْبُهُمْ﴾ beştir, altıncısı kelbleri diyecekler

﴿رَجْمًا بِالْغَيْبِ﴾ bunlar - recmen bilgaydır - bu iki kavvil gayib taşlama kabîlindedir.

﴿وَيَقُولُونَ سَبْعَةً وَثَامِنَهُمْ كَلْبُهُمْ﴾ yedidir ve sekizincisi kelbleridir de diyecekler -

demek ki bu kavil, evvelkiler gibi gayb taşlama değildir. Aynı hakikat olmasa bile akrebdir.

Doğrusu ﴿قُلْ رَبِّي أَعْلَمُ بِعَدَّتِهِمْ﴾ de ki onların adedini rabbim a'lemdir. -

Adedlerinin bilinmesi kıssa noktai nazarından herkese lâzım değildir.

﴿مَا يَعْلَمُهُمُ إِلَّا قَلِيلٌ﴾ onları hakkı bilenler, pek azdır

﴿فَلَا تُمَارِ فِيهِمْ إِلَّا مِرَاءً ظَاهِرًا﴾ binaenaleyh bunlar hakkında zâhir bir

münakaşadan başka münakaşa etme - pek azlarının bile bileceği Eshabı Kehif hakkında bervechi balâ

bildirildiği gibi rabbim a'lemdir bilenler azdır, çoğu gayib taşıyorlar. Onun için zâhiri bir münakaşadan

başka bir mücadele ve mübahaseye dalma. ﴿وَلَا تَسْتَفْتِ فِيهِمْ مِنْهُمْ أَحَدًا﴾ ve

haklarında onlardan - o muhtelif akval sahiblerinden - hiç birine istifta etme, sorma - çünkü kıssanın

bilinmesi lâzım gelen noktaları hakkıyla bilindi. Şu halde Eshabı Kehif kıssasını yalnız Kur'anın beyanına

dikkat ederek okumalı, şundan bundan sormağa kalkışmamalıdır,

Şimdi bu kıssadan alınacak hissayı beyan için bervechi atf ta'limât ile buyuruluyor ki:

sh:»3242

﴿٢٣﴾ وَلَا تَقُولَنَّ لِشَايٍ اِنِّي فَاعِلٌ ذٰلِكَ غَدًا ﴿٢٤﴾ اِلَّا اَنْ
يَشَاءَ اللّٰهُ وَاذْكُرْ رَبَّكَ اِذَا نَسِيتَ وَقُلْ عَسَىٰ اَنْ يَّهْدِيَنِي رَبِّي
لَاَقْرَبَ مِنْ هٰذَا رَشَدًا ﴿٢٥﴾ وَلَبِثُوْا فِيْ كَهْفِهِمْ ثَلٰثَ مِائَةٍ
سِنِيْنَ وَاَزْدَادُوْا تِسْعًا ﴿٢٦﴾ قُلِ اللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا لَبِثُوْا لَهُ غَيْبُ
السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ اَبْصُرْ بِهٖ وَاَسْمِعْ مَا لَهُمْ مِنْ دُوْنِهٖ مِنْ وَّلِيٍّ
وَلَا يُشْرِكُ فِيْ حُكْمِهٖ اَحَدًا ﴿٢٧﴾

Meali Şerif

Hiç bir şey hakkında da Allahın meşiyetiyle takyid etmeden "ben bunu yarın muhakkak yaparım" deme

ve unuttuğun vakit Allahı zikret ve şöyle de: ola ki rabbim beni bundan daha yakın bir vakıta dosdoğru bir muvaffakiyete îysal buyur 23-24 Onlar kehflerinde üçyüz sene durdular, dokuz da ziyade ettiler 25 Allah, de: ne kadar durduklarını daha iyi bilir, Göklerin Yerin gaybi onundur, o, öyle güzel görür öyle güzel işitir ki!... Bütün onlara ondan başka velâyet eden yoktur, o, kimseyi hukmünde teşrik de etmez 25

23. ﴿وَلَا تَقُولَنَّ لِشَيْءٍ إِنِّي فَاعِلٌ ذَٰلِكَ غَدًا﴾ Ve sakın hiç bir şey için

«ben yarın onu muhakkak yapacağım» deme - insanın azm-ü iradesi bir şeyin husulü için sebebi kâfi

değildir. «وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا» 24.

﴿إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ﴾ ancak Allahın dilemesi müstesnâ - o

sh:»3243

vakit yapabilirsin. Binaenaleyh istikbalde bir fi'le azmederken işi Allahın iradesine bağlamalı, inşaallah

demeği unutmamalı ﴿وَاذْكُرْ رَبَّكَ إِذَا نَسِيتَ﴾ unuttuğun vakit da rabbini an - ya'ni

bu istisnâyı hasbel'beşeriyye unutmuş bulunursan hatırladığın zaman inşaallah diyerek veya tesbih ve

istiğfar ederek Allahı zikret ki bu suretle sözün hukmü değişmezse de kusûra keffaret olur. İsimden

kurtulunur. Veya her hangi bir şeyi unuttuğun zaman aczi beşerîyi düşünüp Allahı yadet ki unuttuğunu hatırlayabilesin. Hâsılı Allahın iradesini kale almiyarak yarın muhakkak şöyle yapacağım böyle yapacağım demenin mahzurlarını anlamak için bir insan lâekal unutup yalan çıkacağını düşünmek bile kifayet eder. Bu nehiy ve emrile Allah tealâ, Resulüne her azminin meşîyyeti ilâhiyyeye rabtını ta'lim ettikten sonra kıssadan hissaya tebliğ için buyuruluyor ki:

﴿وَقُلْ عَسَىٰ أَنْ يَهْدِيَنَّ رَبِّي لِأَقْرَبَ مِنْ هَذَا رَشَدًا﴾ Rabbimin,

de: bundan (ya'ni Eshabı Kehfin muvaffakiyyetinden) daha çok yakın bir suretle beni muvaffakiyyete eriştirmesi pek me'muldür.

Onlar ne kadar durdular? 25. ﴿وَلَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةٍ سِنِينَ﴾ onlar mağaralarında üç yüz sene durdular ﴿وَأَزْدَادُوا تِسْعًا﴾ dokuz da fazla - denilmiş ki senei

Şemsiyye üç yüz, dokuz fazlası da senei Kameriyye hisabiledir. Ba'zı müfessirîn bu müddetin beyanı ilâhî

olduğuna kail olmuş, ba'zıları İbni mes'uddan merviy olduğu üzere « وَقَالُوا » takdirile adede ihtilâf

edenlerin sözünü hikâye olduğunu söylemiş ve diğer ba'zıları da tâ yokarıda «

﴿قَالَ الَّذِينَ غَلَبُوا عَلَىٰ أَمْرِهِمْ﴾ deki « قَالَ » nin mekulüne ma'tuf olarak mescid

yapalım diyenlerin sözü olmasını tercih etmişlerdir. Maamafih bunun böyle kıssadan ayrı olarak sureti

mahsusada zikri bize yeni bir ma'nâ telkin etmektedir. « **لَبِثُوا** » istinafiyye ve « **وَأَوْ** » zamiri

sh:»3244

Eshabı Kehfın hızbi demek olan ve mescid yapalım diyen « **الَّذِينَ غَلَبُوا** » ya raci' olmak suretiyle

bunu şöyle anlayabiliriz: «emre galebe eden ve mağaraya mescid yapan Eshabı Kehif hızbi o galebeye

irinciye kadar mağaralarında, ihtifagâhlarında üç yüz dokuz sene durdular.» Filvakı' Nesârânın müşrik

Romalılara galebe ile meydana çıkmaları Miylâdın dördüncü asrı bidayetlerinde vakı' olduğuna göre o

zamana kadar üç yüz küsür sene durmuşlar demektir. Bu suretle üç yüz dokuz bu müddeti tashihan beyan

olur. Ve işte onlar galebe edinciye kadar, üç yüz dokuz sene gizli durdukları halde risaleti Muhammediyye

ile dini islâmın bundan çok az bir müddet zarfında ve daha seri' ve daha güzel bir surette galebeye

muvaffak olacağı va'dolunmuş ve filhakıka hicretten l'tibaren bu zuhur ve galebe başlamıştır.

Bunların durdukları bu üç yüz dokuz sene müddet hakkında daha çok veya daha azdır diye ihtilâf

edecek olurlarsa 26. ﴿قُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثُوا﴾ ne kadar durduklarına, de: Allah

a'lemdir. - Netekim Eshabı Kehif kendileri de « رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثْتُمْ » demişlerdi. Çünkü

﴿لَهُ غَيْبُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ Semavât ve Arzın gaybi onundur.

﴿أَبْصَرَ بِهِ وَأَسْمَعُ﴾ onun görmesi de işitmesi de şayanı hayrettir

﴿مَالَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَلِيٍّ﴾ onların Allahdan başka veliysi yoktur. - Ya'ni Eshabı Kehif

« اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا » diyenlerden değildir.

﴿وَلَا يُشْرِكُ فِي حُكْمِهِ أَحَدًا﴾ böyledi.

﴿٢٧﴾ وَآتِلْ مَا أُوْحِيَ إِلَيْكَ مِنْ كِتَابِ رَبِّكَ لَا مُبَدِّلَ

لِكَلِمَاتِهِ وَلَنْ تَجِدَ مِنْ دُونِهِ مُلْتَحَدًا﴾

sh:»3245

﴿٢٨﴾ وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدْوَةِ وَالْعَشِيِّ

يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا

وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَن ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ
فُرُطًا ﴿٢٩﴾ وَقُلِ الْحَقُّ مِن رَّبِّكُمْ فَمَن شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَن شَاءَ
فَلْيُكْفُرْ إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ نَارًا أَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا وَإِن
يَسْتَعِيثُوا يُغَاثُوا بِمَاءٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهَ بِئْسَ الشَّرَابُ
وَسَاءَتِ مُرْتَفَقًا ﴿٣٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا ﴿٣١﴾ أُولَئِكَ لَهُمْ جَنَّاتُ
عَدْنٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِن أَسَاوِرَ مِن
ذَهَبٍ وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِن سُنْدُسٍ وَاسْتَبْرَقٍ مُّتَّكِنِينَ فِيهَا
عَلَى الْأَرَائِكِ نَعَمَ الثَّوَابُ وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقًا ﴿٣٢﴾

sh:»3246

Meali Şerifi

Öyle de ve rabbından sana vahyolunanı tilâvet eyle, onun kelimatını tebdil edecek yoktur ve ondan

başka bir penah bulamazsın 27 Nefsince de o kullarla beraber sabret ki sabah akşam (her vakit) rablarına

duâ eder cemalini isterler, sen Dünya ziynetini arzu ederek onlardan gözlerini ayırma ve o kimseye itaat etme ki kalbini zikrimizden gafil bırakmışız, keyfinin ardına düşmüş ve işi haddini aşmak olmuştur 28 Ve de ki: o hak rabbınızlandır, artık dileyen iman etsin, dileyen küfr, çünkü biz, zalimler için öyle bir ateş müheyyâ kılmışızdır ki sertakları kendilerini kuşatmaktadır ve eker istigase ederlerse erimiş cesed gibi bir su ile imdad edilirler, yüzleri civirir, o ne fena içki ve o ne fena kurultay! 29 Amma iman edip salih salih ameller işliyenler, şüphe yok ki biz öyle güzel amel işliyenin ecrini zayı' etmeyiz 30 Öyleler, işte onlara adın Cennetleri var, altlarından nehirler akar, orada altın bileziklerden ziynetlenecekler, sündüs ve istebraktan yeşil esvab giyecekler, erikeler üzerine dayanıp kurulacaklar o, ne güzel sevab ve ne güzel kurultay! 31

﴿٣٢﴾ وَأَضْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا رَجُلَيْنِ جَعَلْنَا لِأَحَدِهِمَا جَنَّتَيْنِ مِنْ
أَعْنَابٍ وَحَفَفْنَاهُمَا بِنَخْلٍ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمَا زُرْعًا ﴿٣٣﴾ كَلْتَا
الْجَنَّتَيْنِ اتَتْ أَكْلَهَا وَلَمْ تَظْلِمْ مِنْهُ شَيْئًا وَفَجَرْنَا خِلَالَهُمَا
نَهْرًا ﴿٣٤﴾ وَكَانَ لَهُ ثَمَرٌ فَقَالَ لِصَاحِبِهِ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَنَا
أَكْثَرُ مِنْكَ مَالًا وَأَعَزُّ نَفَرًا ﴿٣٥﴾

﴿٣٥﴾ وَدَخَلَ جَنَّتَهُ وَهُوَ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ قَالَ مَا أَظُنُّ أَنْ تَبِيدَ
 هَذِهِ أَبَدًا ﴿٣٦﴾ وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَعِنَ رُودَتُ إِلَى
 رَبِّي لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِنْهَا مُنْقَلَبًا ﴿٣٧﴾ قَالَ لَهُ صَاحِبُهُ وَهُوَ
 يُحَاوِرُهُ أَكَفَرْتَ بِالَّذِي خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ
 سَوَّيَكَ رَجُلًا ﴿٣٨﴾ لَكِنَّا هُوَ اللَّهُ رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِرَبِّي أَحَدًا
 ﴿٣٩﴾ وَلَوْ لَا إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَاءَ اللَّهُ لَأَقُوَّةَ إِلَّا
 بِاللَّهِ إِنْ تَرَنْ أَنَا أَقَلُّ مِنْكَ مَالًا وَوَلَدًا ﴿٤٠﴾ فَعَسَى رَبِّي أَنْ
 يُؤْتِيَنِي خَيْرًا مِنْ جَنَّتِكَ وَيُرْسِلَ عَلَيْهَا حُسْبَانًا مِنَ السَّمَاءِ
 فَتُصْبِحَ صَعِيدًا زَلَقًا ﴿٤١﴾ أَوْ يُصْبِحَ مَأْوَهَا غُورًا فَلَنْ
 تَسْتَطِيعَ لَهُ طَلَبًا ﴿٤٢﴾ وَأُحِيطَ بِثَمَرِهِ فَأَصْبَحَ يُقَلِّبُ كَفَّيْهِ
 عَلَى مَا أَنْفَقَ فِيهَا وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا وَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي
 لَمْ أُشْرِكْ بِرَبِّي أَحَدًا ﴿٤٣﴾

﴿٤٣﴾ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ فِئَةً يَنْصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَمَا كَانَ
مُنْتَصِرًا ﴿٤٤﴾ هُنَالِكَ الْوَلَايَةُ لِلَّهِ الْحَقِّ هُوَ خَيْرٌ ثَوَابًا
وَخَيْرٌ عُقْبًا ﴿٤٥﴾

Meali Şerifi

Ve onlara iki adamı temsil getir: birine her türlü üzümden iki bağ vermişiz ve ikisinin de etrafını
hurmalarla donatmışız ikisinin arasına da bir ekinlik yapmışız 32 İki bağın ikisi de yemişlerini vermiş, hiç bir
şey noksan bırakmamış, ikisinin ortasından bir de nehir akıtmışız 33 Başkaca da bir geliri var, bundan
dolayı bu adam arkadaşına muhavere ederek: ben senden malca daha servetli, cem'iyetçe daha
izzetliyim dedi 34 Ve bağına girdi, kendine yazık ediyordu, dedi: ebedâ zannetmem ki bu helâk olsun ve 35
zannetmem ki Kıyamet kopsun, bununla beraber şayed rabbıma reddedilirse her halde bundan daha
hayırlı bir akıbet bulurum 36 Arkadaşı da ona muhavere ederek: dedi ki: sen o rabbına küfür mü ediyorsun
ki seni bir topraktan sonra bir nutfeden yarattı, sonra da seni bir adam seviyesine getirdi 37 Lâkin benim o
Allah, rabbım ve ben rabbıma kimseyi şerik koşamam 38 Bağına girdiğin vakit «

«ما شاء الله لا قوة الا بالله» dese idin olmaz mıydı? eğer malca, evlâdca beni

kendinden az görüyorsan 39 ne bilirsin belki rabbim bana senin başından daha hayırlısını verir, seninkinin

üzerine de Semadan bir afet indiriverir de yalçın bir toprak olakalır 40 Yahûd suyu çekiliverir de bir daha

onu aramakla bulunamazsın 41 Derken bütün serveti istilâ ediliverdi, bunun üzerine ona yaptığı masraflara

kaarşı avuçlarını oğuşturup kaldı, o, çardakları üzerine çökmüş kalmıştı, ah, diyordu, nolaydım rabbıma hiç

bir şerik koşmamış olaydım 42 Allahdan başka yardım edecek bir cemaati de olmadı, kendi kendine de

kurtaramadı 43 İşte burada velâyet elhak, Allahındır, o sevabca da hayır, ukbaca da hayırdır 44

sh:»3249

﴿٤٥﴾ وَأَضْرِبْ لَهُمْ مَثَلِ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ أَنْزَلْنَاهُ مِنَ
السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ فَأَصْبَحَ هَشِيمًا تَذْرُوهُ
الرِّيَّاحُ وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُقْتَدِرًا ﴿٤٦﴾ الْمَالُ
وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ
رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا ﴿٤٧﴾ وَيَوْمَ نُسِيرُ الْجِبَالَ وَتَرَى
الْأَرْضَ بَارِزَةً وَحَشَرْنَاهُمْ فَلَمْ نُغَادِرْ مِنْهُمْ أَحَدًا ﴿٤٨﴾
وَعَرَضُوا عَلَى رَبِّكَ صَفًّا لَقَدْ جِئْتُمُونَا كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ

بَلْ زَعَمْتُمْ أَنَّنِي نَجَعَلْ لَكُمْ مَوْعِدًا ﴿٤٩﴾ وَوَضِعَ الْكِتَابُ
فَتَرَى الْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ وَيَقُولُونَ يَا وَيْلَتَنَا مَالِ هَذَا
الْكِتَابِ لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّا أَحْصَاهَا وَوَجَدُوا مَا
عَمِلُوا حَاضِرًا وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا ﴿٥٠﴾

sh:»3250

﴿٥٠﴾ وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ
كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ أَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ
مِنْ دُونِي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ بِئْسَ لِلظَّالِمِينَ بَدَلًا ﴿٥١﴾ مَا
أَشْهَدْتُهُمْ خَلْقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَا خَلَقَ أَنْفُسِهِمْ وَمَا كُنْتُ
مُتَّخِذَ الْمُضِلِّينَ عَضُدًا ﴿٥٢﴾ وَيَوْمَ يَقُولُ نَادُوا شُرَكَائِيَ
الَّذِينَ زَعَمْتُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ مَوْبِقًا
﴿٥٣﴾ وَرَأَى الْمُجْرِمُونَ النَّارَ فَظَنُّوا أَنَّهُمْ مُوَاقِعُوهَا وَلَمْ يَجِدُوا
عِنَهَا مَصْرَفًا ﴿٥٤﴾

Meali Şerif

Onlara Dünya hayatın meselesi de şöyle yap: Sanki bir su, onu Semadan indirmişiz, derken onunla Arzın nebatâtı birbirine karışmış, derken bir çöp kırıntısı olmuştur, rüzgârlar onu savurur gider, Allah her şey'e muktedir bulunuyor 45 o mal ve oğullar Dünya hayatın ziynetidir, bâkı kalacak salih ameller ise Rabbinin indinde sevabca da hayırlıdır, emelce de hayırlıdır 46 Düşün o günü ki dağları yürütürüz, Arzı görürsün çır çıplak ve onları hep mahşere toplamışızdır da hiç bir kimse bırakmamışızdır 47 Ve hepsi saffolarak Rabbına arz

sh:»3251

edilmişlerdir, işte buyurur celâlim hakkı için ilk defa yarattığımız gibi bize geldiniz, fakat size hiç bir mev'id yapmıyacağız zuummetmişiniz değilmi 48 Defter de konulmuştur, artık o mücrimleri görürsün buldukları haileden halecanlar içinde titreşiyor ve diyorlardır: "Eyvah bize! bu defter de ne acayib ne küçük komuş ne büyük hepsini zaptetmiş" ve bütün yaptıklarını hazır bulmuşlardır, Rabbin kimseye zulmetmez 49 Yine düşün o vakıt ki Melâikeye Âdem için secde edin demiştik hemen secde ettiler, ancak İblis, Cinden idi de Rabbinin emrinden çıktı, ya şimdi siz beni bırakıp da onu ve zürriyyetini kendinize evliyamı ittihaz

ediyorsunuz onlar size öyle düşman iken? zalimler için ne fena bedel 50 Ben onları ne Göklerin ve Yerin

yaradılışına ne de kendilerinin yaratılışına şahid kılmadım ve hiç bir zaman mudilleri kol tutmuş değilim 51

Ve o gün ki dıyecek: "önneyin bakalım o zuumettiğiniz şeriklerime" derken onlara çağırmişlar

yalvarmışlardır fakat kendilerine icabet etmemişlerdir ve aralarına biz bir mehleke koymuşuzdur 52 Ve

mücrimler ateşini görmüş, artık ona düşüncekelerini anlatmışlardır da ondan savuşacak bir yer

bulamamışlardır 53

﴿٥٤﴾ وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَذَا الْقُرْآنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ
وَكَانَ الْإِنْسَانُ أَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا ﴿٥٥﴾ وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ
يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَىٰ وَيَسْتَغْفِرُوا رَبَّهُمْ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمْ سُنَّةٌ
الْأُولَىٰ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلًا ﴿٥٦﴾ وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ
إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ وَيُجَادِلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا
بِهِ الْحَقَّ وَاتَّخَذُوا آيَاتِي وَمَا أُنذِرُوا هُزُوًا ﴿٥٧﴾

sh:»3252

﴿٥٧﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ فَأَعْرَضَ عَنْهَا وَنَسِيَ

مَا قَدَّمَتْ يَدَاہُ اِنَّا جَعَلْنَا عَلٰی قُلُوْبِهِمْ اَكِنَّةً اَنْ یَفْقَهُوْهُ وَفٰی
اٰذَانِهِمْ وَقُرًا وَاِنْ تَدْعُهُمْ اِلٰی الْهُدٰی فَلَنْ یَّهْتَدُوْا اِذَا اَبَدًا
﴿٥٨﴾ وَرَبُّكَ الْغَفُوْرُ ذُو الرَّحْمَةِ لَوْ یُوَاحِدُهُمْ بِمَا كَسَبُوْا
لَعَجَّلَ لَهُمُ الْعَذَابَ بَلْ لَهُمْ مَوْعِدٌ لَّنْ یَجِدُوْا مِنْ دُوْنِهٖ مَوْثَلًا
﴿٥٩﴾ وَتِلْكَ الْقُرٰی اَهْلٰکْنٰهُمْ لَمَّا ظَلَمُوْا وَجَعَلْنَا لِمَهْلٰکِهِمْ
مَوْعِدًا

Meali Şerifi

Şanım hakkı için, hakikat, biz bu Kur'anda insanlara ibret olacak her türlü meselden tasriyf yapmışızdır,
insan ise her şeyin cedelce ekseri olmuştur 54 Kendilerine doğru yolu gösteren peygamber geldiği halde
insanları iman etmekten ve günahlarının mağrifetini istemekten alıkoyan da başka değil, ancak kendilerine
evvelkilerin sünneti gelmesi veya Âhıret azâbının gözleri önüne gelmesi kazıyyesidir 55 Halbuki biz
gönderdiğimiz Peygamberleri ancak mübeşşir ve münzir olmak üzere göndeririz, küfredenler ise hakkı
bâtıla kaydırmak için mücadele ediyorlar âyetlerimizi ve kendilerine edilen inzârı eğlence

sh:»3253

yerine tuttular 56 O kimseden daha zâlim de kim olabilir ki: Rabbinin âyâtı ile nasihat edilmiştir de onlardan

yüz çevirmiş ve ellerinin takdim ettiği şeyleri unutmuştur; çünkü biz onların kalbleri üzerine onu iyi

anlamalarına mani bir takım kabuklar ve kulaklarına bir ağırlık koymuşuzdur, sen onları doğru yola

çağırırsan da o halde onlar ebeden yola gelmezler 57 Hem o mağrifeti çok rahmet sahibi rabbın onları

kesibleriyle derhal muâhaze ediverecek olsa idi haklarında azâbı elbette ta'cil buyururdu, fakat onlar için

bir mîy'âd vardır ki o gelince hiç bir çarei necat bulamazlar 58 Daha o memleketler ki biz onları

zulmettiklerinde helâk etmişiz ve helâklarına bir mîy'âd ta'yin eylemişiz 59

﴿٦٠﴾ وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِفَتِيهِ لَآ أَبْرَحُ حَتَّىٰ أَبْلُغَ مَجْمَعَ
الْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِيَ حُقُبًا ﴿٦١﴾ فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنَهُمَا
نَسِيَا حُوتَهُمَا فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا ﴿٦٢﴾ فَلَمَّا
جَاوَزَا قَالَ لِفَتِيهِ إِنِنَا غَدَاةْنَا لَقَدْ لَقِينَا مِن سَفَرِنَا هَذَا

نَصَبًا ﴿٦٣﴾

﴿٦٣﴾ قَالَ أَرَأَيْتَ إِذْ أَوَيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي نَسِيتُ
الْحُوتَ وَمَا أَنْسَانِيهِ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي
الْبَحْرِ عَجَبًا ﴿٦٤﴾ قَالَ ذَلِكَ مَا كُنَّا نَبِغُ فَارْتَدَّا عَلَى
أَثَارِهِمَا قَصَصًا ﴿٦٥﴾

sh:»3254

﴿٦٥﴾ فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَا اتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا
وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا ﴿٦٦﴾ قَالَ لَهُ مُوسَى هَلْ أَتَّبِعُكَ عَلَى
أَنْ تُعَلِّمَنِي مِمَّا عَلَّمْتَ رُشْدًا ﴿٦٧﴾ قَالَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ
مَعِيَ صَبْرًا ﴿٦٨﴾ وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَى مَا لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْرًا
﴿٦٩﴾ قَالَ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا وَلَا أَعْصِي لَكَ
أَمْرًا ﴿٧٠﴾ قَالَ فَإِنِ اتَّبَعْتَنِي فَلَا تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ حَتَّى
أُحَدِّثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا ﴿٧١﴾

Bir vakit de Musâ fetâsına demişti ki: durmayacağım tâ iki denizin cemolduğu yere kadar varacağım,
yâhud senelerce gideceğim 60 Bunun üzerine ikisi bir vaktaki iki deniz arasının cemolduğu yere vardılar
balıklarını unuttular o vakit o, denizde bir deliğe yolunu tutmuştu 61 Bu sûretle vakta ki geçtiler fetâsına
getir, dedi: Kuşluk yemeğimizi, hakikaten biz bu seferimizden yorgunluğa giriftar olduk 62 Gördünmü?
dedi: kayaya sığındığımız vakit doğrusu ben balığı unuttum, ve bana onu söylememi her halde Şeytan
unutturdu, o âcayib bir sûrette denizdeki yolunu tutmuştu 63 İşte dedi: aradığımız o ya, bunun üzerine
izlerini ta'kib ederek gerisin geri döndüler 64 Derken kullarımızdan bir kul buldular ki biz ona nezdimizden
bir rahmet vermiş ve ledünnimizden bir ilim öğretmiştik 65 Musâ, ona öğretildiğin ilimden bana bir rüşd
öğretmen şartıyla sana ittiba edebilirmiyim? dedi 66 Doğrusu,

sh:»3255

dedi: sen benimle sabredemezsin 67 Havsalanın almadığı şey'e nasıl sabredeceksin? 68 İnşaallah dedi:
beni sabırlı bulacaksın ve senin hiç bir emrine âsı olmam 69 O halde dedi: eğer bana tabi, alacaksan bana
hiç bir şeyden suâl etme tâ ben sana ondan bir söz açıncıya kadar 70

﴿٧١﴾ فَاَنْطَلَقَا حَتَّىٰ اِذَا رَكِبَا فِي السَّفِينَةِ خَرَقَهَا قَالَ
اَحْرَقْتُهَا لِتُغْرِقَ اَهْلَهَا لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا اِمْرًا ﴿٧٢﴾ قَالَ اَلَمْ
اَقُلْ اِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴿٧٣﴾ قَالَ لَا تُؤَاخِذْنِي بِمَا
نَسِيتُ وَلَا تُرْهِقْنِي مِنْ اَمْرِي عُسْرًا ﴿٧٤﴾ فَاَنْطَلَقَا حَتَّىٰ اِذَا
لَقِيَا غُلَامًا فَقَتَلَهُ قَالَ اَقْتَلْتَ نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ لَقَدْ جِئْتَ
شَيْئًا نُّكْرًا ﴿٧٥﴾

Meali Şerif

Bunun üzerine ikisi bir gittiler, nihayet gemiye bindiklerinde tuttu gemiyi yaraladı, â, dedi: ehalisini gark

etmek için mi yaralandın onu? Alimallah müdhiş bir şey yaptın 71 Demedim mi, dedi: doğrusu sen benimle

sabredemezsin? 72 Beni dedi: unuttuğumla muâhaze etme ve bana bu işimden dolayı güçlük çıkarma 73

Yine gittiler, nihayet bir oğlana rast geldiler tuttu onu öldürüverdi, â! Dedi: ter temiz bir nefsi bir nefis

mukabili olmaksızın öldürdün mü? alimallah çok münker bir şey yaptın 74

sh:»3256

60L ﴿وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِفَتَاهُ﴾ Bir vakit Musâ fetasına demişti ki - Yehûdiler Hazreti

Musânın bu kıssasını kabul etmek istememişler, muhaddisîn ve müverrihînden bunun Musâ ibni Imran değil, Musâ ibni Mişa olduğunu zannedenler de olmuştur. Netekim Buharî, Müslim, Tirmizî Neseî ve sairede rivayet olunduğu üzere Said ibni Cübeyr, şöyle demiştir: İbni Abbas radiyallahü anhümaya dedim ki «Nevfi bükâlî, sahibi hızır olan Musâ, sahibi Beni İsrâîl olan Musâ değil zu'münde bulunuyor» bunun üzerine İbni Abbas «yalan söylemiş adüvallah» deyib uzun bir hadîs ile bunun ma'ruf Hazreti Musâ olduğunu Resulullahdan naklen anlatmıştır. Ve filhakika Kur'anda zikrolunan Musâdan diğer bir Musâ anlaşılabilir.

Musânın fetâsı, ya'ni delikanlısı da ekser rivayete göre Yuşa' ibni Nundur. Çünkü hizmet ediyor, taallüm eyliyordu, hâdimler ale'ekser genç yaşta olduklarından Arabda hadime feta itlak olunmak da lisanı edebdir. Bir hadîsi şerifte de «hizmetçilerinize kölem, cariyem demeyiniz, fetam deyiniz» buyurulmuştur. Gerçi bazıların dediği vechile bir başkası olmak da muhtemeldir. Fakat ahbari sahihada Yuşa' varid olmuştur. O halde vak'a Mısırdan hurucdan sonra sahrayı tihte iken vuku' bulmuş demek olur. Bu kıssanın

sebebi bir rivayette şöyle nakl edilmiştir:

Musâ aleyhisselâm rabbına suâl edib «ya rabb! kullarının sana en sevgilisi hangisidir?» Demiş,
buyurulmuş ki «beni zikreden ve unutmayan», «eyh en hâkim kulun hangisi?» Demiş, buyurulmuş ki «hakk
ile hukmeden ve hevasına uymıyan», «en âlim kulun kim?» demiş, buyurulmuş ki «belki bir kelimeyi rast
gelirim de bir hidayete delâlet eder veya bir felâketten kurtarır diye nasın ilmimi tetebbu' ile kendi ilmine
zammeden». Binaenaleyh Musâ aleyhisselâm

sh:»3257

demiş ki «yarabbi kullarından benden a'lemi varsa bana göster», «var» buyurulmuş «o halde onu nerede
arayayım» demiş «Mecmeulbahreynde sahrenin yanında balığı gaib edeceğin yerde» diye ilh... ta'rif
buyurulmuş.

﴿مَجْمَعُ الْبَحْرَيْنِ﴾ - İki denizin cemolduğu yer ki zâhir olan bir boğaz olmasıdır. Netekim

Kâ'bi kurazîden Tanca, ya'ni Sebte boğazı olduğu rivayet edilmiştir. Übeyden de Afrikiyye olduğu

menkuldür. Lâkin mücahid ve Katadeden Bahri faris ile Bahri rumun mültekası diye rivayet olunmuştur. Bu surette murad bir boğaz değil, bir berzah olmak ıktıza eder. Çünkü Bahri faris Basra körfezi, Bahri rum da Akdeniz olduğuna göre Basra körfezi ile Ak denizi birleştirir bir boğaz yoktur. Binaenaleyh bu olsa olsa Bahri farisin mensub olduğu Bahri muhiti hindî ile Ak deniz arasında Süveyş kanalının açıldığı bir berzah olsa gerektir. Sahreden zâhir olan da Kudüsteki ma'ruf Sahretullah olmak çok muhtemeldir. İbni Atiye demiştir ki «o - ya'ni Bahri faris - Bahri muhittan bir koldur ki Azerbaycanın arkasından başlıyan Faris arzında Şimalden Cenubadır. Şu halde bu kavle göre bahreynin ictimâ'gâhı iki denizin berrüşamı velyeden cihetten ictimaina rüknolan yerdir» . Müfessirîn burada bahreyn kelimesini bahrin tesniyesi olmak üzere iki deniz ma'nâsına telâkki etmiş, bir ismi hass olmasını nazarı i'tibara almamış görünüyorlar. Halbuki Mu'cemülbüldanda mezkûr olduğu vechile Bahreyn, Bahri muhiti hindî sahilinde Basra ile Umân arasında bilâdı müteaddideyi muhtevi bir kıt'anın ismi hassı olduğu da ma'lûm bulunduğundan bu ma'nâ mülâhaza edilecek olursa mecmeulbahreyn, Bahreyn kıt'asının toplu yeri veya mekarrı demek olur. İsmi hass, ismi ammdan daha zâhir olmak i'tibariyle bu ma'nâ, hem açık hem de sebte boğazından akrebdir. Daha evvel Medyene gitmiş olan Musânın ba'dehu Bahreyne bir seyahati de müsteb'ad değildir. Ancak müfessirîn, buna taarruz sh:»3258

etmemiş olduklarından naklen kuvvei te'yidiyyesi bulunamıyor. Netekim İstanbul boğazı hakkındaki

şayiada da böyledir. Müfessirinin bu ma'nâyı kale almamalarının sebebi allahü a'lem bundan sonraki

ayette tesniye zamiri ile «مَجْمَعٌ بَيْنَهُمَا» buyurulmuş olmasıdır. Zira ismi hassolsa idi zamir

müfred olacaktı, maamafih bu tesniye zamirini Musâ ile sahibine görenlerde olmuştur. Bir de ba'zıları

buradaki bahreynin biri acı biri tatlı, ya'ni bir nehir olduğuna kail olduğu gibi diğer ba'zıları da Azerbaycan

tarafındaki «Kürr ve ress» nehirleri olduğunu söylemiştir. «

وَأَصْحَابَ الرَّسِّ وَقُرُونًا بَيْنَ ذَلِكَ» bak» nihayet mecmeul'bahreyn iki ilim denizi

demek olan Musâ ile Hızırın içtima' ettikleri mahal demektir diyenler olmuştur. Keşşaf bunun hakkında:

bid'at tefsirlerden demiş, Ebû Hayyan: bu bâtniyye tefsirine benziyor demiş, daha bir çoklariyle beraber

sofiyyeden olan Nîsaburî tefsirinde dahi redd-ü cerholunmuştur. Maamafih şunu itiraf etmek lâzım gelir ki

bu ma'nâ lâfzan baid olmakla beraber mealen sabittir. Çünkü bervechi balâ naklolunan ihtilâfat karşısında

«مَجْمَعُ الْبَحْرَيْنِ» ifadesinden anlaşılabilen kat'î müfad Musâ ile Hızırın buluşacakları bir mahal

olmasından ibaret kalıyor.

61. ﴿فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنَهُمَا﴾ Vaktâ ki ikisi arasının mecmaina vardılar - burada «

مَجْمَعُهُمَا» buyurulmayıp da araya bir de «beyn» ilâve edilmiş olmasının nüktesi düşünülmalıdır.

﴿نَسِيًا حُوتَهُمَا﴾ balıklarını unuttular - ya'ni aradıklarını bulmak için nişane olacak olan

balığın ne halde olduğuna dikkat etmek hatırlarına gelmedi. Siyaktan anlaşılıyor ki Musâ, sormayı unuttu,

fetâsı da söylemeyi unuttu ilerideki « أَتَنَا غَدَاءَنَا » dan anlaşılacağı üzere bu balık demek ki

yiyecekleri gıdaları idi, binaenaleyh diri değil idi

﴿ فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا ﴾ halbuki o denizdeki yolunu tutmuş bir deliğe

girmişti - demek ki ölülerin dirilmesine nümune olan bir mu'cize vuku' bulmuştu. Musânın haberi

olmadığına

sh:»3259

nazaran bu artık aranan zatın bir mu'cizesi oluyordu. Fetâ bunu görmüş her nasılsa haber vermeyi

unutmuştu, onun için varacakları yere vardıklarının farkına varamıyarak geçtiler gittiler 62.

﴿ قَالَ ﴾ ilh... - 63. ﴿ فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتَاهُ أَتَنَا غَدَاءَنَا ﴾ Fetâ dedi ki
﴿ أَرَأَيْتَ إِذْ أَوَيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي نَسِيتُ الْحُوتَ ﴾ gördün

mü sahreye sığındığımızda ben balığı unutmuşum - ya'ni orada ne olduğunu söylememişim. -Müfessirinin

ifadelerinden buradaki sahre deniz kenarında meçhul bir kaya imiş gibi anlaşılıyor. Çünkü balığın denize

gittiği zikrolunmasından bu kayanın da deniz kenarında olması ıktiza eder gibidir. Fakat biz bunun

Kudüsteki ma'ruf Sahre olduğuna hukmetmek istiyoruz. Zira «essahre» den zâhir ve mütebadir olan budur.

Balığın denizdeki yolunu tutup bir deliğe girmiş olması da orada bir su deliğine sıçramış olmasıyla izah

olunabilir. Filvaki' bu sahrenin yanında Musâ ile Hızır buluştüğundan sonra ileride «

فَانْطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا رَكِبَا فِي السَّفِينَةِ

kadar hayli gitmiş olduklarına nazaran buradan denize kadar epiy bir mesafe bulunduğu da anlaşılmaz

değildir. Ve Allahü a'lem, bu suretle bu vak'ada Sahrenin takdisi mündericidir.

﴿وَمَا أَنسَانِيهِ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ﴾ onu söylememi bana her halde

Şeytan unutturdu - yoksa bu unutulacak gibi bir şey değildi

﴿وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ عَجَبًا﴾ acaib bir surette denizdeki yolunu tutu vermişti.

Fetânın bu ihbar ve itizarına karşı Musâ 64. ﴿قَالَ ذَلِكَ مَا كُنَّا نَبْغُ﴾ o işte aradığımız

ya dedi - burada «nebği» fi'li müzari meczum olmadığından kıyasen «نَبغى» nebği okunmalı

idi, fakat alâ hılâfil kıyas olarak «yâ» hazfedilmiştir ki bu hazif kıyasa muhalif olmakla beraber lisanı muhalif değildir. Tilâvette daha fasih olmuş, artık talebin imtidat etmediğine bir iyma olmak itibarile ma'nâda belîğ düşmüştür. Maamafih «yâ» ile kıraet de vardır.

﴿فَارْتَدَّا عَلَىٰ آثَارِهِمَا قَصَصًا﴾ Binaenaleyh izlerini ta'kib ederek geri döndüler

65. ﴿فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَا﴾ derken kullarımızdan bir kul buldular ki

﴿اتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا﴾ biz ona indimizden bir rahmet vermiştik - ya'ni vahiy ve

nübüvveti ni'metile mütene'im kılmış ﴿وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا﴾ ve ledünnümüzden

ona bir ilim ta'lim eylemiştik - ba'zıları bu zatın kim olduğu hakkında ihtilâf etmişlerse de ekser müfessirin

Hızır olduğunu nakl-ü beyan eylemişlerdir. Sofiyye muhaddisince tashih edilemiyen ba'zı haberlerle Hızırın

hiç vefat etmediğine ve ba'zen görüldüğüne kaidirler. Onun için buradaki rahmeti tûli hayat ile tefsir

edenler olmuştur. Muhyiddini Arabî hazretlerinin futuhatı mekkiyyesinde Hızırın hayatına dair bir takım

bahisler ve hikâyeler görülür. İbni Salâh ve Nevevî gibi ba'zı zevatı fiham, Hızırın hayatı hakkında meşayihın

icmainı nakletmişler, fakat ta'kiyb olunmuşlardır. Buna mukabil bir çok ulemada ba'zı hadîslerle «

﴿وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ﴾ âyetiyle aklî ve naklî ba'zı delillerle istidlâl

ederek vefat etmiş olduğuna kaidirler. Ebû Hayyan bunun Cumhur kavli olduğunu kaydetmiş, filhakıka

Cumhuri müfessirîn bir çok yerlerde olduğu gibi buradaki rahmeti dahi vahy-ü nübüvvet ile tefsir etmişlerdir.

İbni Kayyimi Cevzî Hızır aleyhisselâmın hayati hakkında zikrolunan hadîslerin hepsi yalandır, hayati hakkında sahih bir hadîs bile yoktur demiş, Âlûsî de bu babdaki akval ve istidlâlâtı uzun uzadıya tedkik ve muhakemeden

sh:»3261

sonra demiştir ki: her türlü hesabdan sonra ahbarı sahihai nebeviyye ve mukaddimatı racihai akliyye vefat etti diyenlerin kavline tamamilе müsaid ve da'valarını tamamilе müeyyiddir. Ve bu ahbarın zavahirinden udulü mukteziy yoktur. Olsa olsa ba'zı ahyari salihînden - ki sıhhatini Allah bilir, -merviy olan hikâyelerin zavahirine Muraat ve Muhyiddini Arabî gibi vücuduna kail olan ba'zı sâdâtı Sofiyyeye hüsni zann mes'elesi kalır ki bu da bir delil teşkil etmez. Eğer mücerred kailinin celâlati kadrinden ve onun hakkında hüsni zanden dolayı o gibi sözlere itibar edip de kabul edersen Kıyamete kadar Hızırın berhayat olduğuna inanabilirsin. Eğer Hazreti Alinin «söyleyene bakma söylediğine bak» dediği gibi kailin celâleti kadrine

mağrur olmayıp da sözü delilin vücud ve ademine göre kabul veya reddedecek isen tarafeynin delillerine velh ve aleyhindekilere vukuftan sonra kalbinden istifâ et, vereceği fetva ile amel et. Sakın bir takımlarının yaptığı gibi bir hususta Sofiyyeye muhalefet edeni hemen tadliyle kalkışma. Zira şer'an veya aklen bir delilin redd edemeyeceği hususatta ehlinden işitilen bir söze inanmamak bir mahrumiyyet olabilirse de şer'î veya aklî delilin reddettiği bir da'va Sofiyyece de kabul edilmez **اهـ**.

Biz de şunu söylemek isteriz ki mes'ele hayati zâhire noktai nazarından mülâhaza edilirse reddeden ulemanın kavli, zâhir olduğunda şüphe yoktur. « **قَدْ خَلَّتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ** » bu babda delili kâfidir. Fakat remz, şıarları olan sofiyyenin kelâmalarını da zâhiri üzere münakaşa etmemek iycaab eder.

Bahusus Musâ ve Hızır kıssası bir zâhir ve bâtin kıssası olduğuna göre o bâtin Hızır mes'elesinin mevzuunu teşkil eyler. Sofiyyenin kelâmında buna delil de yok değildir. Şeyh Sadrüddin İshakî Kunevî Tebsiretül Mübtedi ve Tezkiretül Münthehi namındaki eserinde «Hızır aleyhisselâmın vücudü âlemi misalde» olduğunu nakletmiş, Abdürrezzakî Kâşî «Hızır, basittan, İlyas kabızdan ibaret» demiş, ba'zıları

da hızriyyet Hızır aleyhisselâmın kademi üzere ba'zı salihînin irdiği bir rütbe» olduğunu söylemiştir. Ki bu

üç sözü mes'elenin miftahı olmak üzere kabul edebiliriz.

LEDÜNN, inde gibi bir zarftır. « مِنْ لَدُنَّا » lisanımızda nezdimizden veya tarafımızdan demek gibidir. Ve görülüyor ki « مِنْ لَدُنَّا » ilmin değil, ta'limin kaydudur. Maamafih ta'limin ledünniyyeti ilmin

de ledünniyyetini müstelzim olmaz değildir. Şüphe yok ki bütün Enbiyanın ilmi tarafı ilâhîden vahy-ü ta'lim

olmak itibariyle ledünnîdir. Fakat burada şayani dikkattir ki « وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا »

kaydiyle Hızra ta'lim edilmiş olan ilim, Musânınkinden bam başka bir ilim, ya'ni ulûmı ledünniyyeden bir ilmi

mahsus olduğu anlatılmıştır ki âyetteki kıssalar karînesile müfessirîn, bunu « ilmülguyub ve esrarı ulûmı

hafıyye» diye tefsir etmişlerdir. Ta'biri âharle demişlerdir ki: Musânın ilmi ma'rifeti ahkâm ve zâhir ile ifta,

Hızır ilmi ise, beyatını umura ma'rifet idi. Sahihi Buharîde merviydir ki Hızır «ya Musâ! Demiş, ben Allahın

ilminden bana ta'lim ettiği bir ilm üzereyim ki sen onu bilmezsın, sen de Allahın ilminden sana ta'lim ettiği

bir ilm üzeresın ki ilmi ben onu bilmem» اهـ . Bu suretle ilmi ledünnî ta'biri bu ilmi mahsusta bir ma'nâyı

ehass ile ıstılâh olmuştur ki buna ilmi hakikat ve ilmi bâtın dahi denilmiş ve Sofıyye, bu kıssaya bir hucdet

olarak tutunmuştur. Hasılı ilmi ledünnî cehdi fikrî ile istihsal olunamayb tarafı haktan mevhibei mahza olan

bir kuvvei kudsiyyenin tecellîsidir. Eserden müessire, vicdandan vücuda doğru giden bir ilim değil,
müessirden esere, vücuddan vicdana gelen evvelî bir ilimdir. Nefsin vakıa geçişi değil, vakıın nefiste
teayyünüdür. Doğrudan doğru bir keşiftir. Fakat ledünnî ta'biri bunun bilhassa esrarı hakka aid olanında
daha ziyade ıstılâh olmuştur. Lisanımızda da bir işin ledünniyâtı demek bâtınındaki gavamız ve esrarı
ma'nâsında müteareftir. Bu kıssada ilm için taharri ve sefere bir terğib delili ve maamafih ilmi için
ledünnînin cehd-ü taleble kesbi kabil olmadığını ifham vardır.

sh:»3263

Bakınız Musâ ile fetâsı Allahdan böyle bir rahmet ve ilme mazhar olmuş hass bir kulu bulduklarında ne

yaptılar: 66. ﴿قَالَ لَهُ مُوسَى﴾ Musâ, ona dedi:

﴿هَلْ أَتَّبِعُكَ عَلَىٰ أَنْ تُعَلِّمَنِي مِمَّا عَلَّمْتَ رُشْدًا﴾ ta'lim olduğun

ilimden bir rüşd için bana ta'lim etmek üzere sana ittiba' edebilir miyim? -

RÜŞD, hayre isabet demektir. Bu sözde âlime karşı tevazuun lüzumuna ve ilim tahsilinden maksadı aslı

iktisabı rüşd olmasına ve talebi ilimde tenezzül, edeb, nezaket, takib ve hizmet şart bulunduğuna delâlet

vardır. Bu istizana cevaben o kul 67. ﴿قَالَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا﴾ sen,

dedi: doğrusu benimle sabra dayanamazsın - bu sözle Hızır ruhi Musâ hakkındaki ilk keşfini göstermiş ve

ona kendini anlatmış oluyordu ki binnetice isabeti tahakkuk edecektir. Filhakika bu talebde Musânın

alacağı dersi kendi makamını tanıtmak ve bir sabır dersi almaktan ibaret olacaktır, ya'ni bu babda çok sabır

lâzımdır. Senin ise muhakkak ki benim ma'iyetimde sabır elinden gelmez ve bunda ma'zursun. 68.

﴿وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَىٰ مَا لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْرًا﴾ Çünkü vukufunun ihata etmediği

şey'e nasıl sabredesin - ya'ni ma'iyetimde bir takım şeyler göreceksin ki sirr-ü hikmetinden haberin

olmıyacak, zâhirde ise iyi görünmiyecek. Sen bir sahib şeriat olmak haysiyetiyle onları zâhirdeki

görüşlerine göre tecviz edemeyip i'tiraz etmek lüzumunu duyacaksın. Musâ 69.

﴿قَالَ سَتَجِدُنِيَ إِنِ شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا﴾

beni, dedi, inşaallah sabırlı bulacaksın ve hiç bir emrine âsı olmam -Allah dilemezse başka, Hızır 70.

﴿قَالَ فَإِنِ اتَّبَعْتَنِي فَلَا تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ حَتَّىٰ أُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا﴾ o halde, dedi: bana ittiba' edeceksen bana hiç bir şeyden suâl etme

sh:»3264

ta ben sana ondan söz açıncıya kadar. - Ya'ni münakaşa, i'tiraz şöyle dursun istifsaren suâl bile sorma.

Demek ki başka ilimlerde mes'eleyi vazederek ilmin yarısını teşkil eden suâl. bu ilimde memnu'dur. Bunda

talibin nefsi failiyyetten ziyade kabiliyyete hazırlanacaktır.

71. ﴿فَانْطَلَقَا﴾ ^{قف} Binaenaleyh ikisi bir gittiler - demek ki bu ilimden bir şey bellendirse bir yerde

oturup söyleşmek veya düşünmek tarikile değil, fi'liyyât ile bellenecektir. Mukavele tamam olur olmaz ikisi

birlikte hareket etmişler. O, Musânın tâbî olduğu için artık kale alınmamış ve ihtimal bir yerde

birakmışlardır. İki denize doğru gemiye bininceye kadar gittiler

﴿حَتَّىٰ إِذَا رَكِبَا فِي السَّفِينَةِ﴾ tâ ki gemiye bindiklerinde - Ebû Hatemin Rebi' ibni

enesten rivayetine göre mevki' korkunç idi, gemiciler bunlardan şüphelendiler bindirmek istemediler. Fakat

reisleri «ben bunları yüzleri nurlu adamlar görüyorum bindireceğim» dedi, bindirdi. Buharî, Müslim ve

gayrılarının İbni Abbastan rivayetinde ise Hızır tanıdılar navılsız bindirdiler. ﴿حَرَقَهَا﴾ gemiyi

yaraladı - bunun bazı rivayetlerde varid olduğu gibi keser veya balta gibi âlât ile alel'âde bir ameliyye

suretinde olması muhtemeldir. Ve gemiciler Hızır tanıdıklarından dolayı belki ses çıkarmamışlardır. Fakat

nazmın zevkı beyanına ve gemicilerin ses çıkarmamalarına nazaran bir harika şeklinde sessizce

74. ﴿قَالَ أَحْرَقْتُهَا لِتُغْرِقَ أَهْلَهَا الْخ﴾ yapılmış olması daha mülâyimdir.

﴿فَانْطَلَقَا﴾ ^{قف} yine gittiler - ya'ni özürünü kabul etti de gemi ile sahile çıktıktan sonra yine gittiler

﴿حَتَّىٰ إِذَا لَقِيََا غُلَامًا﴾ nihayet bir oğlana rastgeldiler ﴿فَقَتَلَهُ﴾ onu hemen

öldürüverdi - oğlan ta'biri gibi gulâm

sh:»3265

ta'biri de ekseriyya bâliğ olmiyanlar da şayi' olduğu cihetle cumhur bunun henüz bâliğ olmamış bir çocuk

olduğuna kail olmuşlardır. Fakat İbni ebi Hatem Said Abdilazizden yirmi yaşında bir genç olduğunu rivayet

etmiştir. Filvaki' böylelerine de gulâm ıtlak olunabilir.

﴿قَالَ أَقْتَلْتَ نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ﴾ bir nefis mukabili olmayarak ter temiz bir

nefsi öldürüverdin mi? - Ya'ni bir kısas hakkın yokiken bir ma'sum veya suçsuz kimseyi öldürüverdin mi?.

Demişlerdir ki murad, katlin bigayri hakkın olduğunu söylemektir. Yalnız kısas hakkının nefyi makama

enseb olmak t'ibariyledir. Ve yâhud Musânın şeriatinde sabiyye de kısas lâzımgeldiğini iş'ardır.

﴿لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُكْرًا﴾ kasem ederim ki çok münker bir şey yaptın.

﴿٧٥﴾ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴿٧٦﴾
قَالَ إِنْ سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنِي قَدْ بَلَغْتَ مِنْ
لَدُنِّي عُذْرًا ﴿٧٧﴾ فَانْطَلَقْنَا حَتَّى إِذَا آتَيْنَا أَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطَعْنَا

أَهْلَهَا فَابَوْا أَنْ يُضَيِّفُوهُمَا فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقَضَ
فَأَقَامَهُ قَالَ لَوْ شِئْتَ لَتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا ﴿٧٨﴾ قَالَ هَذَا
فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ سَأُنَبِّئُكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ
صَبْرًا ﴿٧٩﴾

sh:»3266

﴿٧٩﴾ أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسَاكِينَ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ
فَارَدَتْ أَنْ أَعِيبَهَا وَكَانَ وَرَاءَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا
﴿٨٠﴾ وَأَمَّا الْغُلَامُ فَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنِينَ فَخَشِينَا أَنْ يُرْهِقَهُمَا
طُغْيَانًا وَكُفْرًا ﴿٨١﴾ فَارَدْنَا أَنْ يَبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِنْهُ
زَكَاةً وَأَقْرَبَ رُحْمًا ﴿٨٢﴾ وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ
يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا وَكَانَ أَبُوهُمَا
صَالِحًا فَأَرَادَ رَبُّكَ أَنْ يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا
رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ وَمَا فَعَلْتُهُ عَنْ أَمْرِي ذَلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ
عَلَيْهِ صَبْرًا ﴿٨٣﴾

Meali Şerifi

doğrusu sen benimle sabredemezsin demedim mi sana? dedi 75 Eğer, dedi: bundan sonra sana bir şey sorarsam artık bana musahib olma, doğrusu tarafımdan son özre erdin 76 Bunun üzerine yine gittiler, nihayet bir karyenin ehline vardılar ki bunları müsafir etmekten imtina ettiler, derken orada yıkılmak isteyen bir divar buldular, tuttu onu doğrultuverdi, isteseydin, dedi: her halde buna karşı bir ücret alırdın 77 İşte dedi: bu, seninle benim aramın ayrılması 78 Sana o sabredemediğin şeylerin te'vilini haber vereyim 79 Evvelâ gemi, denizde çalışan bir takım biçarelerin idi, ben onu ayıblandırmak istedim ki: ötelerinde bir Melik vardı, her sağlam gemiyi

sh:»3267

gasben alıyordu 80 Oğlana gelince: ebeveyni mü'minlerdi, onun için bunları tuğyan ve küfile sarmasından sakındık da istedik ki kendilerinin rabbı ona bedel bunlara temizlikçe daha hayırlısını ve merhametce daha yakınını versin 81 Gelelim divara: şehir de iki yetim oğlanın idi, altında onlar için saklanmış bir defne vardı

ve babaları salih bir zat idi, onun için rabbın irade buyurdu ki ikisi de rüştlarına ersinler ve defnelerini çıkarsınlar, hep bunlar rabbından bir rahmet olarakdır ve ben hiç birini kendi re'yimden yapmadım ve işte senin sabredemediğın şeylerin te'vili 82

77. ﴿حَتَّىٰ إِذَا آتَىٰ أَهْلَ قَرْيَةٍ﴾ nihayet bir karye ehline vardılar - ileriden

anlaşılacağı üzere bu bir şehir idi, bir çokları Antakye olduğunu söylemiş. Antakye ismi müteahhır olduğuna göre eski ismi başka olmak lâzım gelir. Bundan başka (Übülle) denilmiş, (Berka) denilmiş, Nesarânın nisbet olunduğu Nâsıra denilmiş, Bacırvan denilmiş, arzı Rumda bir karye denilmiş, Endelüste Cezirei Hadrâ denilmiş, şu halde bu karyenin mevsukan ta'yini matlûb olmadığından nekire gösterilip yalnız şöyle bir vasfı anlatılmıştır :

Bir karye ki ﴿اسْتَطَعَمَا أَهْلَهَا﴾ ahalisinden yiyecek istediler

﴿فَابَوَا أَنْ يُضَيَّفُوهُمَا﴾ de onları müsafir etmekten ibâ ettiler. - Burada « اهل » in iki

defa zikrolunması birisi şehrin asıl hükûmeti. biri de umum ahalisi olmak gibi iki ma'nâya işaret olsa gerektir. İkisinden de maksud, aynı ma'nâ ile ahali demek olduğuna göre tekrar, mücerred teşnı için olmuş olur. Filvaki' bu karyenin havass-ü avammiyle bütün ahalisi o kadar alçak imişler ki iki kişiyi müsafir

etmekten çekinmişler. Bu alçaklığa karşı gösterilen büyüklüğe bakınız :

﴿فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقَضَ فَأَقَامَهُ﴾ o vakit orada bir divar

buldular ki yıkılmak istiyordu hemen onu doğrultuverdi. - Nakledildiğine

sh:»3268

göre bu bir kal'a divarı gibi yüksek ve kalın bir divar imiş, ba'zılarının zannettiği gibi ihtimal bunu yıkmış ve durup yeniden yapmıştır. Lâkin böyle bir memlekette, o garib vaz'iyette bir divarı yıkmaya kalkışmak bile alel'âde bir şey olmayacağı teammül olunursa siyakı beyandan bunun bir harika tarzında doğrultulmuş olduğunu anlamak lâzım gelir. Netekim İbni Abbastan ve ibni Cübeyrden rivayet olunduğu söylenmiştir. Ve Kurtubî tefsirinde sahih olan budur demiştir. Fivakî' Enbiya ahvaline ve cereyanı kıssaya yakışan da budur.

Bunu gören Musâ ﴿قَالَ لَوْ شِئْتَ لَتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا﴾ dilese idim, dedi:

her halde buna bir ücret alırdım-yiyecek istemek gibi acı bir ihtiyacın mütehakkık olduğu bir sırada mümkün

olan bir kesbi bırakıp fuzulî bir teberru' yapmağa kalkışmak Musâya ma'nâsız göründü de sabrını tutamadı.

Şu kadar ki bu defa evvelkiler gibi hiddet ile değil, mülâyemetle itiraz etti ve bâlâdaki sözü mucebince

müşahabetin inkıtâ lâzım geleceğinden çekinmedi. Onun için Hızır da :

78. ﴿قَالَ هَذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ﴾ İşte, dedi, bu benim aramla senin aranda
firaktır. ﴿سَأُنَبِّئُكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا﴾ Artık sabra

dayanamadığın o şeylerin te'vilini sana söyleyeyim-ya'ni gemi, oğlan, divar hakkında yaptığım şeylerin sana

hafî kalan meal ve maksadını, bâtındaki vech-ü hikmetini anlatayım. Şöyle ki :

79. ﴿أَمَّا السَّفِينَةُ﴾ ilh... — ﴿مَلِكٍ﴾ — Bu Gassan meliki Cülendâ ibni Kerker idi

denilmiş, Endelüs cezâresinde Mıkvâd ibnil'cül bend idi denilmiş. Namı böyle zulm ile dasitân olmuş olan

bu kıral her gemiyi gasben alıyordu.

sh:»3269

- Ya'ni sağlam, kusursuz olan her gemiyi gasbediyordu. Binaenaleyh gemiyi biraz yaralayıp ayıplandırmak,

o gasbdan kurtarmak için ehveni şerreyni ihtiyar ile o miskinlere muavenet kabilinden bir maslahat idi. İşte ahkâma ilâhiyyede böyle zâhiren zarar gibi görünen şeylere tesadûf olunur ki ledünniyyâtı bilinirse onların zarar değil, menfaat olduğu tebeyyün eder.

80. ﴿وَأَمَّا الْغُلَامُ فَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنِينَ﴾ Oğlana gelince: ebeveyni iki mü'min idi ﴿فَخَشِينَا أَنْ يُرْهَقَهُمَا طُغْيَانًا وَكُفْرًا﴾ binaenaleyh bunları tuğyan ve

küfre bürümesinden korktuk - ya'ni sakındık, ya'ni oğlan görüldüğü gibi ma'sum değil idi, bülûğa irmiş,

azmış bir kâfir idi ki anasını babasını da küfr-ü tuğyanın istiylâsı altına almak üzere idi. Yâhud henüz sabî

ise de öyle küfr-ü tuğyana müsteidd idi ki sağ kalırsa ileride anasını babasını bile azıtacak, onları da küfre

bürüyecek idi, halbu ki o ana, babanın iymanlarındaki hulûsu min tarafillâh böyle bir şerden muhafaza

olunmağa lâıyk ve onun sabî iken ölmesi hepsi hakkında hayırlı idi 81.

﴿فَارَدْنَا أَنْ يُبَدِّلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِنْهُ زَكَاةً وَأَقْرَبَ رُحْمًا﴾

de istedik ki iki mü'minin rabbi kendilerine temizlikçe ondan daha hayırlı ve rahmete daha yakın bir bedelini

versin - hem oğlanın yüzünden görecekleri şerden kurtulacaklar, hem de onun ölümüyle duyacakları acıya

mukabil daha sevimli bir evlâda nâil olacaklardı ki o oğlan ölmeyince bu olmiyacak idi. Rivayet

olduğuna göre ona bedel Allah, bunlara bir kız vermiş ve bu kız bir Peygamber validesi olmuş ve o

Peygamberin elile ümmetlerden bir ümmet, hidayete irmiştir.

82. ﴿وَأَمَّا الْجِدَارُ﴾ Divara gelince:

﴿فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ﴾ şehir de iki yetim oğlanın idi
﴿وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا﴾ altında

sh:»3270

bunlar için bir kenz var idi - ya'ni bunlar için saklanmış bir altın ve gümüş defnesi vardı. Bunun bir takım

hikmet ve nesayihî muhtevî bir altın levha olduğu da mervîy ise de evvelkisi zâhirdir.

﴿وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا﴾ ve babaları salih bir adamdı - ya'ni o defne onlara salih bir

babanın mirası idi, halâlinden kazanılmış ve fî sebîlillâh sarfolunmak için husnî niyyetle konmuştu «

وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ
﴿فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ﴾ âyetinde zemmolunan mezmum kenzlerden değil idi. O iki yetim,

yalnız yetim olduklarından dolayı değil, babalarının salâhından müstefid olarak o defneye nâil olacaklardı.

Bu zatın salâhı cümlesinden olmak üzere denilmiştir ki: çok emîn bir adamdı, nâs ona emanetler tevdi'

ederler o da verdikleri gibi teslim ederdi.

Hâsılı iki oğlu yetîm kalmış olan o salih babanın salâhı indallah zayı' olmayacaktı:

﴿فَارَادَ رَبُّكَ أَنْ يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا﴾ binaenaleyh rabbın o iki yetîmin bülûğ ve

kemale irişmelerini ﴿وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا﴾ ve irişip defînelerini çıkarabilmelerini irade

buyurdu - bunlar büyümeden divar yıkılmış olsa idi o defîneyi başkaları bulacak ve zayı' olacaktı düşünmeli

ki o hal-ü vaz'iyette yıkılmak üzere bulunan bir divarın altında iki yetîme aid bir defînenin mevcudiyetini

bilip de onun vakti merhununa kadar muhafazasını te'min etmek ne kudsî bir iştir

﴿رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ﴾ hep bunlar rabbından bir rahmet olmaktadır.

﴿وَمَا فَعَلْتُهُ عَنْ أَمْرِي﴾ ve ben onu, o yaptıklarımı kendi emrimden yapmadım - ya'ni

kendi rey-ü icthadımdan değil, rabbının bildirdiği emriyle onun bir rahmeti olmak üzere yaptım, bir vazifem

idi ﴿ذَلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا﴾ işte senin sabra dayanamadığın

şeylerin te'vili budur.

Kissanın burada bitmesinden anlaşılıyor ki bu beyana karşı Musâ. bir şey dememiştir. O halde bu beyan ve te'vilde reddedilecek bir şey görmemiştir. Demek ki Musânın zâhiren muzır ve münker gördüğü şeyler hakikatte öyle değil imiş, onun inkâr etmesi nazarından hafiy olan esbab ve hikmetine vakıf olmamasından neş'et ediyormuş öyle ki o esbabı hafiyeye, izzah olununca zâhir ve bâtın birleşiyor, hukmi hakta niza' kalmıyor. O halde demek olur ki muktezaya bâtın, muktezayı zâhire muhalif olabilir. Fakat bundan dolayı hakikatle şeriatin tehâlûfû lâzım gelmez. Zira şeriat, hukmi haktır. Hukmi hak da hakikatte ne ise odur. Onun için bâtına me'mur olan Hızır, emri hakkolan ve şeri' ile amil olduğu gibi şeriat ile me'mur bulunan Musâ da hakikat izzah olunduğu zaman şer'an i'tiraza mahall olmadığını görüyor. Bunun için imamı rabbanî mektûbatının cildi evvelinde kırk üçüncü mektubda demiştir ki «bir takımları ilhad ve zendekaya meylederek maksudı aslî şeriatin maverâsında olduğunu tahayyül etmişlerdir, hâşa ve kellâ sümme hâşa ve kellâ böyle kötü bir i'tikattan Allaha sığınırız, tarikat ve şeriat birbirinin aynıdır. Aralarında kıl ucu kadar muhalefet yoktur. Şeriata her muhalif olan merduddur. Ve şeriatın reddettiği her hakikat da'vet bir zındıklıktır.»

Yine aynı cildde kırk birinci mektûb esnasında şeriat, tarikat, hakikat bahsinde demiştir ki «meselâ dilin yalan söylememesi şeriat, kalbden yalan hatırasını nefyetmek eğer tekellûf ve teammül ile olursa tarikat ve

eğer bilâ tekellûf müyesser olursa hakikattir. Velhasıl bâtin olan tarikat ve hakikat zâhir olan şeriatın mükemmilidir. Binaenaleyh tarikat ve hakikat yoluna sülûk edenlerden esnayı tarikta zâhiren şeriate muhalif ve münafî umur zuhur eylerse hep bunlar sekri vakıttan ve galebei haldendir. O makamı geçip ayıldıkları vakit o münafat bilküllüye kalkar ve o zıd ilimler tamamiyle hebaen mensûra olur » اهـ .

sh:»3272

Ancak burada şayanı dikkat bir nokta vardır ki o da Hızırın öldürdüğü gulâm, mes'elesidir. Eğer bu gulâm, baliğ idiyse filhal küfr-ü tuğyanına hukûm, şeriate muvafık olur. Fakat cumhurun dedikleri gibi henüz baliğ olmamış bir sabîy idiyse onun küfr-ü tuğyanı nihayet istikbal vaki' olacak bir hakikattir. Hızır ilmi ledünnî ile onun hal-ü istikbaldeki bütün ledünniyyatını bilmiş dahi olsa bir sabîy şöyle dursun bir baliği bile ileride yapacağı cürümden dolayı katletmek şüphe yok ki şer'a muhalifdir. Netekim Hazreti Ömer radiyallahu anh Mugîrenin kölesini görünce bu beni katledecek demiş, kendisinin katili olacağını bilmiş idi, o halde neye bırakıyorsun ya Emîrelmü'minîn dediklerinde ne yapayım henüz bir şey yapmamıştır ve sırf kalbindeki şeyden dolayı da şer'un muâhaze olunmaz dedi, ve dediği gibi ertesi gün şehid oldu. Şu halde Hızırın katlettiği eğer sabî ise bundaki hukûm, hakikat ile şeriat arasında bir tehalûf noktası teşkil etmez mi? Ve bu

surette Musâ bu te'vile nasıl kani' olur? Buna söylenebilecek cevap şu iki vecihten birisi olabilir?

1 - Musânın te'vile i'tiraz etmemesinden zâhir olan şudur ki onun « **نفسا زكيه** » diye bir ma'sum

zannettiği oğlan, sabî değil, baliğ azgın bir kâfir, katli vacib bir genç imiş. Bu karîne karşısında sabî idi kavli

teslim olunamaz.

2 - Şer'in hakikati Allahın emridir. Hızır da bunu kendiliğinden değil, Allahın emriyle yaptığını söylemiş,

Musânın i'tiraz etmemesine sebep de bu olmuştur. Zira bu suretle Hızır ahvali mahsusada bir şeriati

mahsusa ile me'mur bir Peygamber olduğunu anlatmış demektir. Binaenaleyh o sabî hakkında icra ettiği

katil hükmü kıyasa muhalif olmakla beraber Hızır için vahyi mahsusa müstenid bir şer'i hassolmuş olur. Bu

ise şeriat ile hakikat arasında bir ihtilâfa değil, iki Peygamberin şeriatleri beyninde bir farka raci' olur. Ve

Musâyı Hızırdan ayıran en mühim nokta da bu farktır. Beyan olunan üç vak'adan

sh:»3273

üçü de Hızırın hem tarzi ilminde hem de tarzi fi'linde başka bir hususiyet gösterdiği gibi bilhassa gulâm

vak'ası şer'inde de bir hususiyet göstermektedir :

Evvelâ; ilim noktai nazarından bakıldığı zaman onun ilmi kemi, gulâm, dıvar hakkında olduğu gibi eşyanın mâverai şuhudu olan ledünniyyâtını, istikbaldeki mukadderatı, mazıdaki hafayayı zâhiri hal gibi bilivermekte olduğu anlaşılıyor. Onun için buna ilmülgayb, ilmi bâtın, ma'nâyı hassıyla ilmi ledünnî demişlerdir.

Saniyen; fiil haysiyyetinden bakıldığı zaman yaptığı şeyler, halktan hakka doğru giden fiiller değil, haktan halka doğru olan fiillerdir. Binaenaleyh o, Musâ gibi halkı hakka götürmeğe me'mur değil, haktan halka olan mukadderatın infazına me'mur demektir. Ve şu halde oğlanı öldürmesi de biemrillah vefat eden sabîlerin ruhlarını kabza müvekkel olan Melekülmevtin vazife ve mes'uliyeti gibi olur.

Salisen; şer'iyyet, ta'biri âharla husn-ü kubuh noktai nazarından bakıldığı zaman fiilleri, nazardan gaib olan esbabı hafıyyeye mübtteni olduğu için zâhiren çirkin ve hikmetsiz görünüyor. Esbabının iyzahiyle hakikata mutabık olduğu zaman ise üçte ikisi kıyası muvafık ve biri alâ hılâfilkiyas bir istihsan olduğu anlaşılır. Musâ onun ilmindeki hususiyeti daha evvel ledünden haber almış, ondan bir ruşd öğrenmeğe

gelmişti, gördüğü nümune ise ona ciheti amelliyye ve şer'ıyyede kendisinin me'muriyyetine tevafuk etmiyen ve bununla beraber i'tiraza da hak vermiyen hususiyetler bulunduğunu öğrenmiş ve bunun üzerine aralarında mufârekat lüzumu tehakkuk etmiştir. Demek ki Musâ, ilmîni tebliğ ve ızhara me'mur ulül'azimden bir Peygamber olduğu halde Hızır, tebliğa değil, hemen icraya me'mur idi. Bundan dolayı Hızırın bir Nebî değil, bir veliy olduğuna kail olanlar olmuştur. Lâkin yalnız

sh:»3274

veliy olsa idi oğlanı öldürmek için hukmi mahsusa sahib olamazdı. Bu suretle kıssa Hızırın Musâdan efdaliyyetini iktiza etmez. Ancak Musânın câmiulküll olmadığını ve ilmi ledünden Musâyaya verilmiyen şeyler bulunduğunu anlatmış olur. Bu da hem Hızırın hem Musânın mazheriyyetlerini câmi' bir zülcenâhayn tesavvurunu telkin ile makamı Muhammedînin ekmelliyyetini tefhim için bir tevtie demektir. Onun için bu kıssadan Zülkarneyn suâline geçilerek buyuruluyor ki :

﴿٨٣﴾ وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ ذِي الْقَرْنَيْنِ قُلْ سَأَتْلُوا عَلَيْكُمْ مِنْهُ ذِكْرًا

Meali Şerifi

Bir de sana Zülkarneynden suâl ediyorlar, de ki size ondan bir yadigâr okuyacağım 83

83. ﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْقَرْنَيْنِ﴾ bir de sana Zülkarneynden suâl ediyorlar,

yâhud ederler -soranlar, ba'zı rivayete göre müşrikler, diğer ba'zı rivayete göre ehli kitab idi. Sûrenin sebebi

nüzulünde zikrolunan rivayette Yehûdün telkini ile Kureyş müşriklerinin sûâl ettiği geçmiş idi. Taberîde

Ukbetibni Âmirden rivayet olunduğuna göre demiştir ki: bir gün Resulullah'a «sallallahü aleyhi vesellem»

hizmet ediyordum, huzurundan çıktım, ehli kitaptan bir kavim bana mülâkı olup biz Resulullah'a sûâl

sormak istiyoruz istizan ediverdediler, ben de girdim, haber verdim «onlarla bana ne? Ben Allahın

bildirdiğinden başkasını bilmem» buyurdu sonra «bana su dök dedi, abdest aldı namaz kıldı, namazı

bitirince yüzünde sürürünü anladım, sonra «al içeri onları ve Eshabımdan kimi görürsen» buyurdu,

binaenaleyh girdiler, huzurunda dikildiler, buyurdu ki «istersiniz kitabınızda yazılı bulduğumuz şeylerden

sorunuz haber vereyim

sh:»3275

ve isterseniz ben haber vereyim» bunun üzerine «sen haber ver» dediler, «Zülkarneyden ve kitabınızda bulduğumuzdan soruyorsunuz? buyurdu. Bir de Âlûsînin kaydettiği üzere İbni Ebî Hâtemin Süddîden tahricine göre Hazreti Peygamber sallâllahü aleyhiveselleme Yehûd, demişler ki «ya Muhammed, sen ancak İbrahimi, Musâyı, İsâyı ve ba'zı Peygamberleri zikrediyorsun, çünkü onların haberlerini bizden işittin. Şimdi bakalım bize bir Peygamberden haber ver ki Allah tealâ onu Tevrat'ta ancak bir yerden başka zikretmemiştir. O kim? buyurmuş, Zülkarneyn demişler ilh.

ZÜLKARNEYN ta'biri Zülyedeyn gibi bir lakabdır ki Zülcenaheyn vasfına benzer. Kamusta tafsıl olunduğu üzere karn bir çok ma'nâlara gelir. Ezcümle boynuz, asır, bir zamanda mütekarın olan cemaat ma'nâlarına geldiği gibi insanın tepesine ve bâhusus başının yanlarına, ya'ni şakaklarına - ki hayvanda boynuzu yeridir - ve erkeklerin perçemine, kadınların zülflerine, Güneşin kursunun kenarına ve bir kavmin başında olan efendisine ilh... itlak olunur. Binaenaleyh Zülkarneyn lakabının vechi tesmiyesinde karnın ma'nâlarından her birine nazaran muhtelif mülâhazalar mümkün olduğundan müteaddid kaviller söylenmiştir. En meşhuru Kur'anın beyanından da anlaşılacağı vechile Arzın Şark-u Garbına sahib demek

olmasıdır. Ki lisanımızda cihangir ta'bir olunur. Hüseyin vâiz tefsirinde mezkûr olduğu üzere zâhir-ü bâtına sahib ma'nâsı da Kur'anın mezakına münasib vecihlerdendir. Buna da lisanımızda Zülcenaheyn denilir. Müfessirîn beyanatından Zülkarneyn lakabıyla telkib edilmiş olan zevatın bir değil, müteaddid olduğu anlaşılıyor, Kur'anda zikrolunana «Zülkarneyni ekber» deniliyor.

Vaktiyle Yemende tebâbia denilen Hımyer mülûkünden ba'zı büyük fâtihlere, ezcümle Mekkenin binasında Hazreti İbrahime mülâkı olup ondan ahzi feyzettiği rivayet

sh:»3276

edilen Sa'b ve Semerkand İsminin namına nisbeti nakledilen Şemmer yer'aş Zülkarneyn yâdedilmiş oldukları gibi Afrîdun ve İskender gibi Arabın gayrından olan cihangirlere dahi bu lakab verilmiş ve bunların en müteahhırı, İskender olmak hasebiyle müverrihîn arasında «Zülkarneyn» şöhreti İskenderin olmuştur.

Yehûd kitaplarında Zülkarneyn Rumdan çıkan bir genç idiki Mısırı ve İskenderiyyeyi binâ etti ve şöyle yükseldi ve böyle yükseldi diye mezkûr bulunduğu hakkında bir rivayet dahi görülmek hasebile bu babda

Tarihî münakaşayı bertaraf etmek isteyen ba'zı müfessirîn de Zülkarneyni ekberin İskender olduğunu kabul

etmek istemişlerdir. Netekim Alûsî de buna zahib olmuştur.

Müvahhid bir hakîm olan ve fevkal'âde fütuhatiyle âlemde bir tarihi mahsus açmış bulunan İskenderin Zülkarneynlerden birisi olduğunu inkâra mahal yoksa da Kur'anda zikrolunan büyük zatların makamı nübüvveti de haiz bulunduğuna göre İskenderin bu derece yükseltilmesi şayanı kabul görülmemiş ve İskenderin bir sed yaptığı dahi tarihen ma'lûm olamamıştır. Bir de İskender, tarihi âhırda meşhur ve ma'lûm olduğu cihetle bunu Peygambere sormak sâillerin garazına muvafık olmazdı. Hakkında vahiyden başka bir suretle ma'lûmat alınması melhuz olan bir sūâli nübüvveti imtihan etmek isteyen sâillerin garazlarına nasıl tevafuk eder? Onun için bu suâl tarihi kadimin zulûmatına kadar dalan bir mevzu' olmak ıktiza ediyor.

Gerçi İskenderden sonra da Şark-u Garbe sefer etmiş, sed yapmış cihangirler yok değildir. Meselâ Roma kaysarlarından birinin İngilterede, Kistrâ Nuşirevanın Kafkas dağlarında Babül'ebvab, ta'biri âharla demir kapı denilen mevkide birer sed yapmış olduklarını tarihler gösteriyorlar. Lâkin bu suâlin, fütuhati Garb-ü Şarkı tuttuktan sonra Şimalden Askitlere kadar varan ve aynı zamanda

Akdenizden Şab denizine kadar bir sed yaptığı rivayet olunan Mısırlı büyük Ramzes gibi maddî ma'nevi bir şöhreti haiz bulunan daha eski ve daha yüksek bir cihangiri istihdaf etmiş olmak rivayeten ve dirayeten daha mülâyimdir. O halde bu Zül'karneyn kimdir?

Bazıları bunun İbrahim aleyhisselâm zamanına musadif Afrîdun ibni Esfiyan ibni Cemşid olduğunu söylemişlerdir. Ki Pişdadiyanı İrandan adâlet ve husni siyretle meşhur idi. Zül'karneynin mukaddimesinde Hızır bulunuyordu, Hızır, Afrîdun zamanında ba'solunup Hazreti Musâ zamanına kadar kalmış idi, Zül'karneyn, İbrahim aleyhisselâm zamanında idi gibi Ehli kitabı üvelden merviy ba'zı sözler bunula alâkadar görünür. Ebû Zeydi belhî «Suveri ekalîm» namındaki kitabında Afrîdunun vahyile müeyyed olduğunu söylemiş ve tarihler büyük bir cihangir olduğunu nakleyemişler.

İbni İshak «Zül'karneyn» in ismi Merziban ibni Merduye olduğunu söylemiş, bazıları Abdullah ibni Dahhâk demiş, bazıları da Mus'ab ibni Abdullah ibni Feynan ibni Mensur ibni Abdullah ibnil'ezr ibni Avn ibni Zeyd ibni Kehlân ibni Sebe ibni Ya'rub ibni Kahtan demişlerdir. Ebû Reyhani Beyrunî «

الآثارُ الياقيةُ عن القرونِ الخاليةِ» nam eserinde «Zül'karneyn» Ebû Kerb

semiyy ibni Ubeyd ibni EfrîkişelHımyerîdir. Bunun mülkü Arzın meşarık ve meğaribine baliğ olmuştu ve

Hımyerî şâirin

قد كان ذو القرنين جدى مسلماً   ملكا علا فى الارض
غير مفند
بلغ المشارق والمغرب يبتغى   اسباب امر من حكيم
مرشد

Diye, ifihar ettiği de odur, deniliyor ki akrebirdir. Çünkü Zül'menar, Zûnüvas, Zünnun, Zuruayn, Zûyezen,

Züceden gibi «zûler hep Yemendendir» demiş, elhalete hazihi Afrika kıt'asını namına nisbetle tanımakta

olduğumuz Afrikîş, Zül'menar unvanile mülûki Hımyerin ma'ruflarındandır.

sh:»3278

Tancaya kadar vasıl olduğu, Afrikiyye şehrine bina ettiği, Berberleri Filestin, Mısır ve sahilden Mağribe

nakleylediği tarihlerde zikrolunuyor. Lâkin bunun torunu olduğu söylenen «Ebû Kerb semiyy veya Şems

ibni Umeyr» namında birisi tarihen tesbit olunamamış ve binaenaleyh Ebû Reyhanın nakline itiraz edilip

bunun «Şemmeryerâş» lâfzından muharref olması ihtimali ileri sürülmüştür. Filvaki' bir rivayette Şemmer

Efrîkîşin oğlu olup Irak ve Çine doğru hareket ederek vardığı yerlerde kitabeler diktirdiği ve Semerkand

kal'asını kalı'ttığı ve hattâ Semerkand «Şemmer» in kopardığı, ya'ni «Semmerkend» yâhut «Şemmer

şehri» demek olduğu zikr olunmuş ve Huzaa şâiri Dibil mülûki Yemen ile iftihar ederken buna işare ten

şunu söylemiştir :

هموا كتبوا الكتاب بباب مرو   وباب الشاش كانوا
الكاتبينا
وهم سموا بشمر سمرقندا   وهم غرسوا هناك
النابتينا

Bazıları bu «Şemmer» in başında iki saç örgüsü olduğundan dolayı Zül'karneyn tesmiye edildiğini

nakletmiş ise de ercah rivayette Şemmer, Efrîkîşin oğlu değil «Nâşirünniam» in oğlu olduğu gibi Süleyman

aleyhisselâm zamanındaki Belkisten müteahhir olmak hasabıyla Kur'andaki Zülkarneynin daha mukaddem

olması ıktıza edeceği dermiyan olunmuştur. Netekim Ebûlfida tarihinde der ki «Zülkarneyn, «Râyiş» in oğlu

Sa'bdır. Babası Râyiş Tübbai evvel, Sebei, asgarın oğlu Sayfınin oğlu Kaysın oğlu denilmiş ise de Lokmanın biraderi «Züsüded» in oğlu Haris Râyiştir. İbni Said ibni Abbas Hazretlerine Kur'anda zikrolunan Zülkarneyn'den suâl edildi, Hımyerdendir dedi ki o mezkûr sab'dır diye nakleyemiştir. Binaenaleyh kitabı azizde zikredilen Zülkarneyn, İskenderi Rumî değil, mezkûr Sa'b İbnürrâyiştir» اهـ . Kamus mütercimi

sh:»3279

Asım Efendi de İskender kelimesinde bu kavli te'yid ederek daha bazı tafsilât nakleyemiştir. Fakat bir taraftan Sa'bın bir taraftan da Afrîdunun İbrahim aleyhisselâm zamanında oldukları hakkındaki rivayetleri tevfik etmek de pek sa'b ve müşkil görünüyordu. Gerçi Kur'anın bir kaç yerinde şa'şesai mâziyesi ihtar edilen Sebâ medeniyetnin cihanda misli yaratılmamış olduğu ihtar olunan «İreme zatil'imad» Cennetinin sahipleri olan ve Semûd kavmini Yemenden tard-ü ihrac eden Hımyer ve Tebabia Devletinin şeddada mukabil Lokman ve Zülkarneyn'de mehdi zuhur olması akrebi ihtimaldir. Ve bunlardan birinin ve belki bir kaçının Zülkarneyn yad edilmiş olduğu da anlaşılmasız değildir. Bununla beraber tarihin zalâmı mechuliyeti içinde bunların tetkiki müşkil olduğu gibi Kur'anda zikrolunan Zülkarneynin bunlardan o unvanı almış birisi

mi yoksa İbni İshakın evlâdi Yâseften dediği gibi Arabın gayriden gelen büyük cihangirlerden birisi mi olduğunu kestirmek mümkün olamıyor. Onun için Siyeri İbni Hişâm şarihi Süheylînin kabul ettiği vecihle bu babda en sağlam hükmü Hazreti Alîden rivayet olunan Şu fıkrada buluyoruz: «Zülkarneyn bir abdi salih idi ki Allahı sevmiŐ Allah da onu sevmiŐti» filhakıka bunun isim ve Őahsiyetiyle ta'yinine kalkışmak Kur'anın mezakına da muvafık değildir. Zira sũâl, Zülkarneyn vasfı üzere iyrad edilmiş olduğu gibi cevabda da ismi ve Őahsiyyetin ta'yinine tearruz olunmayıp ancak o vasfın menatını izzah eden kıssayı tezkir ile buyuruluyor ki:

﴿قُلْ سَأَتْلُوا عَلَيْكُمْ مِنْهُ ذِكْرًا ط﴾ de ki size, ondan bir zikir, tilâvet edeceğim bir

zikir, ya'ni onu andıracak unutulmaz bir yad, hatırlarda tutulacak dillere dasitan olacak bir muhtıra, Şöyle ki:

﴿١٨٤﴾ اِنَّا مَكْنَّا لَهُ فِي الْاَرْضِ وَاْتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا
﴿١٨٥﴾ فَاتَّبَعَ سَبَبًا ﴿﴾

﴿٨٦﴾ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ وَوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا قُلْنَا يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ أَمَّا أَنْ تُعَذِّبَ وَآمَّا أَنْ تَتَّخِذَ فِيهِمْ حُسْنًا ﴿٨٧﴾ قَالَ أَمَّا مَنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُ ثُمَّ يُرَدُّ إِلَىٰ رَبِّهِ فَيُعَذِّبُهُ عَذَابًا نُكَرًا ﴿٨٨﴾ وَآمَّا مَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُ جَزَاءٌ الْحَسَنَىٰ وَسَنَقُولُ لَهُ مِنْ أَمْرِنَا يُسْرًا ﴿٨٩﴾ ثُمَّ اتَّبَعَ سَبَبًا ﴿٩٠﴾ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَطْلُعُ عَلَىٰ قَوْمٍ لَمْ نَجْعَلْ لَهُمْ مِنْ دُونِهَا سِتْرًا ﴿٩١﴾ كَذَلِكَ وَقَدْ أَحَطْنَا بِمَا لَدَيْهِ خُبْرًا ﴿٩٢﴾ ثُمَّ اتَّبَعَ سَبَبًا ﴿٩٣﴾ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ وَجَدَ مِنْ دُونِهِمَا قَوْمًا لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا ﴿٩٤﴾ قَالُوا يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ إِنَّ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلَىٰ أَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا ﴿٩٥﴾ قَالَ مَا مَكَّنِّي فِيهِ رَبِّي خَيْرٌ فَأَعِينُونِي بِقُوَّةٍ أَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا ﴿٩٦﴾

﴿٩٦﴾ اَتُونِي زُبَرَ الْحَدِيدِ حَتَّىٰ إِذَا سَاوَىٰ بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ
قَالَ انْفُخُوا حَتَّىٰ إِذَا جَعَلَهُ نَارًا قَالَ اتُونِي أُفْرِغْ عَلَيْهِ قِطْرًا
﴿٩٧﴾ فَمَا اسْطَاعُوا أَن يَظْهَرُوهُ وَمَا اسْتَطَاعُوا لَهُ نَقْبًا
﴿٩٨﴾ قَالَ هَذَا رَحْمَةٌ مِّن رَّبِّي فَآذًا جَاءَ وَعَدُّ رَبِّي جَعَلَهُ
دَكَّاءَ وَكَانَ وَعْدُ رَبِّي حَقًّا ﴿٩٩﴾

Meali Şerif

Biz onun için Arzda bir müknet hazırladık ve ona her şeyden bir sebep verdik 84 Derken bir sebebi ta'kib etti 85 Tâ gün batıya vardığı vakit onu balçıkla bir gözde gurub ediyor buldu, bir de bunun yanında bir kavim buldu, dedik ki : ey Zülkarneyn! ya ta'zib edersin veya haklarında bir güzellik ittihaz eylersin 86 Dedi: her kim haksızlık ederse onu muhakkak ta'zib ederiz, sonra rabbına iade olunur, o da onu görülmedik bir azâba çeker 87 Amma her kim de iyman edip iyi bir iş tutarsa buna da mükâfat olarak en güzel âkıbet vardır ve ona emrimizden bir kolaylık söyleriz 88 Sonra da bir sebebi ta'kib etti Tâ gün doğu cihetine vardığı

vakit onu bir kavm üzerine doğuyor buldu ki onlara güneşin önünden bir siper yapmamıştık 90 Böyle,
halbuki onun yanında neler vardı tamamını biz biliyorduk 91 Sonra da diğer bir sebebi ta'kib etti 92 Tâ iki
sedd arasına vardığı vakit önlerinde bir sh:»3282

kavm buldu ki hemen hemen söz anlayacak bir halde değil gibi idiler 93 Dediler ki ey Zülkarneyn! haberin
olsun Ye'cuc ile Me'cuc bu Arzda fesad yapıp duruyorlar, onun için onlarla bizim aramıza bir sed yapman
şartile sana biz bir harc versek olur mu? 94 Dedi ki: rabbımın beni içinde bulundurduğu ıktidar çok
hayırlıdır. haydin siz bana kuvvet ile yardım edin de ben onlarla sizin aranızda bir redim yapayım 95 Bana
demir kütleleri getirin, tam iki ucu denkleştirdiği vakit körükleyin dedi, tam onu bir ateş haline koyduğu vakit
getirin bana dedi: üzerine erimiş bakır dökeyim 96 Artık onu ne aşabilirler ne de delebilirler 97 Bu, dedi:
rabbımdan bir rahmettir, rabbımın va'di vakit de onu düm düz edecektir, rabbımın va'di hakkoldu 98

84. ﴿إِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِي الْأَرْضِ﴾ filhakıka biz ona Arzda müknetler tahsis ettik -
﴿وَأَتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا﴾ maddî ma'nevî kuvvetleri, kudretleri müheyya kıldık
ve her şeyden ona bir sebep verdik - mühimmatı umurdan ta'kib ettiği maksuduna irmek için zâhir-ü
bâtından ilim, kudret, âlât ve vesait gibi her türlü esbabı ihsan eyledik. Öyle ki neye yapışsa ondan

maksuduna yol bulur, muvaffak olurdu, ya'ni sebebsiz intizamsız hareket etmezdi, fakat her neyi de tutsa o

sebebe olurdu. Zira sebebiyyet, eşyanın zafisi değil, Allahın bir tahsisidir.

85. ﴿فَاتَّبَعَ سَبَبًا﴾ binaenaleyh bir sebebi ta'kib etti - bir sebeble Garba doğru yürüdü. 86.

﴿حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ﴾ tâ gün batıya vardı - mütemekkin olduğu Arzın

gün batı tarafından tâ nihayetine kadar vardı. Müfessirînin dahi

sh:»3283

beyan ettikleri vechile Okyanos denilen Bahri muhıtı garbi «atlasî» nin kenarına irdi. Bu Okyanus denizinde

«Halidat» namı verilen Cezairin bir zamanlar mebdei tûl itihaz edildiğini kaydediyorlar. Maamafih biz

bugün bu Halidat adalarının ne olduğunu ta'yin edemiyoruz.

Hâsılı aksaya mağribe vardığı vakit ﴿وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ﴾ onu bir ayni

hamiede batıyor buldu - veya «hâmiye» kiraetine göre; bir ayni hâmiyede batıyor buldu. Müfessirî'n

buradaki ayni ayni ma' ya'ni su gözü hamieyi balçıklı, hâmiyeyi de kızgın ma'nâsına tefsir etmişlerdir. Ki

Güneşi balçıklı veya kızgın bir göz içinde batıyor buldu demek olur. Bu surette bu su gözünden murad,
Bahri muhit ve alel'husus denizin ufuktaki gurub noktasıdır. Mağribe varıncaya kadar geçtiği memleketlerde
bir takım saltanatların gurubunu görerek giden Zül'karneyn, Aksayı mağribe güzergâhına çıkan Bahrı muhit
kenarında gurubu seyretmek için ufka atfı nazar ettiği zaman mülki ilâh'ının vüs'at ve azameti içinde o koca
deniz etrafı muhıtı Semâ ile çevrilmiş bir kuyu havzası gibi mahdud bir su menbaı manzarasını alıyor, fakat
içilebilecek berrak ve safi bir menba' halinde değil, kara balçıkla bulanmış, dibi görünmez zulmet alûd bir
kuyu halinde görünüyor ve Güneş bunun ufkunda gurub ederken zayıflamağa başlayan şa'seası allı morlu
akisleriyle puslar içinde çalkalanarak muzlim bir batağa batıyor da battığı nokta balçıklı bir göz gibi bulanıb
kararıırken aynı zamanda renk ve buhariyle kaynıyan kızgın

sh:»3284

bir köz halinde bulunuyor. Demek Zül'karneynin vicdanında gurubun bıraktığı intiba' bu olmuştur, ki bu
müşahedenin en ibret engiz mazmunu nihayet bir halde tevakkuf edeceği muhakkak olan Dünya
şevketinin mahdudiyetini görmek ve faniliğini anlamaktır.

﴿قُلْنَا يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ﴾ - Bu kavil, doğrusu Zül'karneynin nübüvvetinde zâhirdir.

87. ﴿قَالَ أَمَّا مَنْ ظَلَمَ الْخ﴾ - Demek ki Zül'karneyn ta'zib veya ihsan: dilediğini

yapmakta muhayyer bırakıldığı halde yine sebepsiz hareket etmedi, ta'zibi zulmedenlere, ihsan ve mükâfatı

da iyman edip ameli salih yapanlara tahsis etti, kudret ve ihtiyarını sui isti'male kalkışmadı, zira kendisinin

de nihayet rabbına reddolunacağını biliyordu 89. ﴿ثُمَّ﴾ sonra da - ya'ni Mağribde yapacağı icraat

yaptıktan sonra da ﴿اتَّبَعَ سَبَبًا﴾ bir sebep ta'kib etti - Garbe gurub eden Güneşin Şarka

dönmesi gibi Mağribeden Maşrika giden bir yol peşine düştü 90.

﴿حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ الشَّمْسِ﴾ tâ gün doğuya kadar gitti - ya'ni Arzda Güneşin

hailsiz olarak doğduğu noktaya kadar gitti ki bu nokta Afrikanın sahili Şarkîsi olmak muhtemil ise de zâhir

olan Asyanın Aksaya Şarkı olmaktadır. ﴿وَوَجَدَهَا تَطَّلُعُ عَلَىٰ قَوْمٍ﴾ vardıgın onu öyle bir

kavm üzerine doğuyor buldu ki ﴿لَمْ نَجْعَلْ لَهُمْ مِنْ دُونِهَا سِتْرًا﴾ biz onlara

onun berisinden bir sûtire nasb etmemiştik - ebniyeleri yok, hattâ elbiseleri yok, Güneşin altında yanıyorlar.

Netekim elhalete hazihi Sûdanda, Avusturalyada böyle çıplaklar vardır. Maamafih murad urfde mütearef

olduğu üzere şayanı ehemmiyyet bir setr-ü siper olduğu takdirde çadırlar dahi ehemmiyyetli bir sûtire

olamıyacağı cihetle

sh:»3285

bu ma'nâ badiyede yaşıyanların ekserîsine sadık olur.

91. ﴿وَقَدْ أَحْطْنَا بِمَالِدَيْهِ خُبْرًا﴾ Öyle ﴿كَذَلِكَ﴾ halbuki onun yanında

neler vardı, tamamen biliyorduk - ya'ni onların öyle çıplaklığı karşısında Zül'karneynin mülkünde o kadar

çok esbab-ü vesait vardı ki tamamını ancak Allah biliyordu. Zül'karneyne her şeyden sebep veren Allah

bunları güneşin altına koymuş bir setir sebebi bile vermemişti. Binaenaleyh bunları gördüğü zaman

Zülkarneynin ne hisler duyduğunu, ne işler yaptığını da Allah bilir.

92. ﴿ثُمَّ اتَّبَعَ سَبَبًا﴾ Sonra da diğer bir sebep ta'kib etti - Garb ile Şark arası bir yol gitti. Ki

bu da ya Cenuba veya Şimale olabilir. Maamafih müfessirînin ifadelerine nazaran Şimale gitti 93.

﴿حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ﴾ ta iki sedd arasına vardığında -

SEDDETMEK bir şey'in kediğini sağlam kapamaktır. İki şey arasına hail olan hâcize sedd denildiği gibi

dağa dahi itlak olunur. Netekim burada iki dağ diye tefsir edilmiştir. Ba'zıları hilkî olan, «sin» in zammile

«süd», sun'ı beşerle yapıłana da feth ile «sed» deniliyor demiş, bazıları da evvelki gözle görünen, ikincisi görülmüyendir demiş, bu âyette iki vecihle de kıraet bulunduğundan ikisinin de aynı ma'nâda olduğu anlaşılır denilmiş ise de bu iki kırâetin başkaca birer nükteyi tezammun etmiş olmaları da melhuzdur.

Binaenaleyh iki sed, sun'ı iki mania olabileceği gibi iki deniz, iki kıt'ai arz, iki dağ gibi hılkı, yâhud mer'f ve gayrı mer'f de olabilecektir. Müfessirîn, bu «seddeyni» «cebeleyn» ya'ni iki dağ diye tefsir etmişlerdir.

Ancak bu iki dağı ta'yin etmek için kar'ne yoktur. Bu babda rivayetler ise üç kavle müntehî oluyor :

1 - Bu iki dağ, Şimalde Şarkı velyeden cihetten Arzı Türkün munkatı olduğu yerde denilmiştir ki

Zemahşerî

sh:»3286

ve Ebüssuud buna i'timad etmişlerdir. Arzı Türkten murad, Maverâennehir denilen küçük Türkistan ise bu

kavil, seddi Çin mevki'ne işaret demek olur.

2 - Ermenistan ile Azerbaycanı velyeden cihetten Türkistanın munkatı' olduğu yerde denilmiştir. Kazı

Beyzavî bunu tercih etmek istemiştir. Bu kavle göre bu dağlar, Kafkas dağları ve beynessedey, Demirkapı mevki' oluyor ki İbni Haldun, Ebülfida gibi müverrihlerin beyanına göre burada Nuşirevan bir sed yapmıştı. Ebû reyhan demiştir ki bu mevzi'nin, na'mureden Şimali Garbî rub'unda olması ıktıza ediyor اه .

3 - Şimalin âhirlerinde iki cebeli münîf ki Hazkıyal aleyhisselâmin kitabında «âhirülcirbiya» denilmiştir.

Bu cirbiya ismi ise bize Sibiryaya ismini andırıyor. Bunun ise garbî velyeden cihetten âhiri, ural dağları, Şarkı velyeden cihetten de Behreng boğazı tarafları olmak haysiyetile evvelki kavillere dahi münasebeti vardır.

Bu surette iki dağın arası İstanoy dağları ile Ural dağlarının arası demek olan Sibiryanın kendisimidir?

Garbında Ural dağları ile Kafkas dağları arasımıdır? Yoksa Şarkında Behreng doğru Kamçatka tarafındaki dağların arasımıdır ta'yin etmek mümkün olmuyor. Kur'anın ifadesinde ise bu iki seddin semtini anlayabilmek

için Mağrib ve Meşrik cihetlerinden başka bir karîne yoktur. Bundan ise garbî Rusya ciheti muhtemil olduğu

gibi bir zamanlar Asyanın Behreng boğazından Amerikaya ittisali bulunduğu ve Zülkarneyn de tarihi

kadîme âid olduğuna göre Asyanın Şarkında, Amerikanın Garbında bulunan Behreng mevki olmak da pek

muhtemeldir. Bunlardan başka Şarta Seddi Çin. Garbda Babül'ebvab ma'ruf olduğuna göre iki sedden

murad, bunlar olmak daha zâhirdir denilebilir. Gerçi Zülkarneynin zamanında bunlar henüz mevcut ve

ma'ruf değilse de Kur'anın nüzulü sırasında mevcut ve ma'ruf olmaları ta'rif için kâfi olabilir. Bu surette bu

iki sedd arasından murad, Türkistan olmak

sh:»3287

lâzım gelir. Bu da bundan sonraki kavim hakkında zikr edilecek rivayete muvafık oluyor.

Hasılı iki sedd arasına vardığında ﴿وَجَدَ مِنْ دُونِهِمَا قَوْمًا﴾ bunların ötesinde bir kavim buldu ki ﴿لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا﴾ hemen hemen söz anlayamıyacak bir

halde idiler. - Ya'ni başka lisan bilmedikleri gibi zihinleri basit, fehimleri kısa idi. « يا » nın zammı, ve «

قاف » ın kesriyle « يفقهون » kiraetlerine göre: hemen hemen söz anlatamıyacak bir halde idiler.

Dilleri garib, ifadeleri kasırdı. Zülkarneyne her şeyden bir sebep verilmemiş olsaydı bunlara söz

anlatamıyacak, onlar da derdlerini anlatamıyacak idiler. Maamafih bunlar, şimdi anlaşılacağı üzere ehlini

bulunca kuvvet teşkil edebilecek, işe yarayacak bir kavim idi. Kur'an bunun hangi kavim olduğunu tasrih

etmemiştir. Fakat müfessirîn, Türk denilmiş olduğunu nakledegelmişlerdir. O halde demek oluyor ki Ye'cûc

ve Me'cûce karşı yapılacak seddi Zülkarneyn, Türklerin kuvvet ve ianesiyle yapacaktır. Şöyle ki:

O söz anlamaz veya anlatamaz gibi bulunan kavim 94. ﴿قَالُوا يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ﴾ Ya

Zelkarneyn! Dediler : ﴿إِنَّ يَأْجُوجَ وَمَاجُوجَ مُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ﴾

hakikat Ye'cûc ve Me'cûc Arzda berbad ediyorlar, önlerine geleni tahrib eyliyorlar, bırakılırlarsa bütün Arzı

ıfsad edecekler.

YE'CÛC VE ME'CÛC, yâhud Yacûc ve Macûc isimleri lisanı Araba diğer lisandan menkul ucme

kelimeler olduğu anlaşılıyor. Firenkler de bunlara Yagug ve Magug demişler ve Şeytan zürriyeti

addederlermiş, netekim kurunu vustâyı açan muhacereti akvamda Garbî Roma imparatorluğunu istilâ eden

Hünlere böyle demişlerdi ki Barbar

sh:»3288

ta'birinden daha şedid demek oluyor. Fivakî' ehli kitabdan ba'zılarının Ye'cûc ve Me'cûc Hazreti Âdemin

bir ihtilâmından husule gelmişler diye bir efsane naklettiklerini ba'zı tefsirler de hikaye etmişlerdir. Halbuki

Tevratta sifri evvelin onuncu faslında Ye'cûc Yâfsin oğullarından diye tasrih edildiği gösteriliyor. Bu

sebeble olmalıdır ki Vehb ibni Münebbih ve daha ba'zı zevat, Ye'cûc ve Me'cûcun evlâdı Yâsiften iki kabîle

olduklarına cezmetmişler ve müteahhırından bir çokları da buna itimad eylemiştir. Maamafih Kur'anda tesniyi ile «yüfsidani» denilmeyip de «müfsidune» denilmesi kesretlerine işaret olmak gerektir. Onun için iki değil, yirmi kabîle diyenler olduğu gibi Yer yüzündeki insanların onda dokuzuna kadar ekseriyyeti Ye'cüc ve Me'cüc olduğunu nakledenler de olmuştur. Ebû Hayyan der ki: bunların aded ve eşkâli hakkındaki sözlerin hiç biri haberi salih değildir. اهـ . Velhasıl Ye'cüc ve Me'cüc vaktiyle bir veya iki kavmin ismi hassı olsa da doğrusu lisanı islâmda mütearef olan mefhum şudur: Aslı ve nesebi belirsiz, din ve millet tanımaz bir halitai beşer ki hurucları eşratı saattendir. Arzı ifsad edeceklerdir.

﴿فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلَىٰ أَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا﴾

binaenaleyh bizimle onlar arasında bir sed yapmak üzere sana bir harc bir vergi teahhüd edelim mi? -

Burada dahi nin fethiyle de zammiyle de kiraet vardır.

Buna cevaben Zülkarneyn 95. ﴿قَالَ﴾ dedi ki ﴿مَا مَكَّنِّي فِيهِ رَبِّي خَيْرٌ﴾

Rabbımın beni içinde bulundurduğu müknet ve makam, daha hayırlıdır, - Ya'ni ona hacet yok. Min tarafillâh

bulduğum makam, kuvvei maliyye ve esbabı saire itibariyle sizin tesavvur ettiğiniz mertebeden daha

yüksek ve daha nafi'dir. Ben sizin öyle malî ücretinize tenezzül

etmeksizin istediğinizden daha iyisini teberrüan yapabilecek bir iktidar içindeyim

﴿فَاعِينُونِي بِقُوَّةٍ﴾ binaenaley siz, bana kuvvet ile iâne ediniz -ya'ni malî masrafa

karışmayınız da adamlar, amele, san'atkâr, âlât ve edevat tedarükünde emrime âmâde olarak fi'len yardım

ediniz ﴿اجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا﴾ ki ben sizinle onların arasına bir redim yapayım

- ya'ni sedden daha muhkem bir şey, daha büyük daha metin bir gergi. Bu reddim o kavim ile Ye'cûc ve

Me'cûc arasında yapılması söylendiğine nazaran salifüzikir iki sedd arasında değil, onların otesinde bir

mevki'de olması ıktiza eder. Çünkü bunu talep eden o kavim iki sedden ötede bulunduğu cihetle Ye'cûc ve

Me'cûc ile araları daha ileride olmak lâzım geliyor.

96. ﴿اتُونِي زُبَرَ الْحَدِيدِ﴾ Bana demir zübreleri getirdiniz -

ZÜBER, zübrenin cem'idir. Zübre büyük demir kıtası demek olup Kamusta mezkûr olduğu üzere örs

ma'nâsına da gelir. Ya'ni demir alât ve edevatiyle demir kütleleri, demir zümreleri getiriniz dedi, getirdiler

﴿حَتَّىٰ إِذَا سَاوَىٰ بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ﴾ ta iki sadef arasına denkleştirince - iki sadef

karşılıklı iki baş veya iki yan teşkil iki meyl ki buna iki dağ. iki dağın tepeleri veya tepeleriyle kenarları

arasındaki yanları, ya'ni yamaçları demişlerse de o kavın ile Ye'cûc ve Me'cûc arasında seddin bir haddini

teşkil eden mütekabil iki uç veya sedde konulan kütlelerin bitişirilecek yanları demek de olabilir.

Karşılıklı iki uç arasını tesviye edince ﴿قَالَ انْفُخُوا﴾ körükleyip, dedi

﴿حَتَّىٰ إِذَا جَعَلَهُ نَارًا﴾ vaktâ ki onu - o körüklettiğini

sh:»3290

- nihayet bir ateş haline getirdi - ﴿قَالَ اتُونِي أَفْرِغْ عَلَيْهِ قَطْرًا﴾ getirin şimdi

üzerine erimiş bakır dökeyim dedi - bunu ba'zılarının dediği gibi demir kinedli bakır perçinli kayalardan

müteşekkil bir bina gibi anlamak mümkün olabilir, lâkin ifadenin zâhiri bundan çok yüksek bir san'at ve

ameliyyeye mütevakıf olan demir tûğlalı bakır sıvalı öyle bir bina tasvir etmektedir ki zamanımızda çok

müterakkı olan vesait fenniyye ve sınaiyye ile bile i'malini tesavvur müşkildir. Demir kütlelerinden bir dağ

ördürüp de körüklüyerek mecmuunu bir ateş haline getirdikten sonra üzerine erimiş bakır dökmek şüphe

yok ki müdhîş bir ameliyyedir. Aceba medeniyeti kadîmede demircilik böyle dehşetli bir ateşi idare edecek

böyle büyük bir ameliyyeyi yapabilecek kadar yükselmiş mi idi? İhtimal, fakat bunu ya müfessirînin

dedikleri gibi Zülkarneynin bir mu'cizesi telâkkı etmek veya bununla beraber san'atın istikbaldeki imkânı terakkisine işaretle yapılan redmin son derece kuvvet ve metanetinden bir kinaye ve temsil gibi anlamak daha zâhirdir. İâne işi daha ziyade bu ma'nâyâ bir karînedir denebilir. Ya'ni o kavmin kuvvet ve gayreti ile Zülkarneynin o himmeti Ye'cûc ve Me'cûce karşı öyle i'cazkâr bir redim husule getirdi ki bunun derecei metanetini anlayabilmek için körüklenecek ateş haline getirilmiş demir kütleleri ile harcı, sıvası erimiş bakırdan müteşekkil yalçın bir sedd tesavvur etmek gerektir. Bu suretle hem bir sed hem bir süddolan bu redim öyle yüksek ve muhkem bir şey oldu ki o Ye'cûc ve Me'cûc 97.

﴿فَمَا اسْطَاعُوا أَنْ يَظْهَرُوهُ وَمَا اسْتَطَاعُوا لَهُ نَقْبًا﴾ artık onu ne

aşabilirler, ne delebilirler - halbuki ne yüksek dağlar aşmış ne mefîn istihkâmlar delinmiştir. Demek ki bunun sirri Zülkarneynin döktüğü mâyi'de idi. Demek ki o, alel'ade bir madde değil, ilâhî bir kuvvet idi.

Onun için:

sh:»3291

98. ﴿قَالَ﴾ dedi ki ﴿هَذَا رَحْمَةٌ مِنْ رَبِّي﴾ işte bu, rabbimden bir rahmettir. - Ya'ni

ne sizin işinizdir, ne benim, mahza nı'meti ilâhiyyeden bir inayeti rabbaniyedir. Maamafih bunun da bir

eceli vardır ﴿فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ رَبِّي جَعَلَهُ دَكَّاءَ﴾ rabbımın va'di geldiği vakıtta onu

hâk ile yeksan edecektir. ﴿وَكَانَ وَعْدُ رَبِّي حَقًّا﴾ ve rabbımın va'da haktır. - Kıyamet

muhakkaktır. İleride Sûrei Enbiyada geleceği vechile «

حَتَّىٰ إِذَا فُتِحَتْ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ

» sirri zahir olup Ye'cûc ve Me'cûc çıkacak, nizamı Arz, fesad bulacak, Kıyamet kopacaktır. Ba'zıları bunu

seddi Çin zannetmişler ve binaenaleyh Ye'cûc ve Me'cûcun Mogollar ve Tatarlar olduğunu tevehhüm

eylemişlerdir. Gerçi Pekin civarında denizden başlayarak Altay dağlarının altlarına doğru yüzlerce saatlik bir

mesafede uzanıp giden seddi Çinin hicretten dokuz asır kadar evvel dördüncü Çin sülâlesi devrinde

Şimalden Mogol ve Tatarların tecavüzlerine karşı yapılmış olduğu tarihen nakilediliyor ve asârı cesimenin

en hüyüklerinden sayılıyor ise de yapılmasından çok bir zaman geçmeksizin aşılımış geçilmiş olan bu

seddin metaneti ve sureti binası Kur'anda mezkûr olan evsafa mutabık olmadığı anlaşılıyor. Diğer taraftan

ba'zıları da demir kapı seddi demişler ve binaenaleyh Ye'cûc ve Me'cûc bu günkü Rusya sahasında

tesavvur eylemişlerdir ki bu harab olmuştur. Doğrusu Kur'andaki evsaf, ikisine de muntabık olmadığı gibi

diğer yerlerde ma'lûm olabilen sedlerin de hiç birine uymıyor, Allahü a'lem Kur'anın haber verdiği bu redim

Zül'karneynden onun yapılmasını talep eden kavmin bu sayede teşkil ettikleri hey'eti içtimaiyyeleri olsa

gerektir ki demir kütleleri gibi salâbetli olan unsurlarına akıtılan feyzı rabbanî ile teşekkül etmiş madde ve

ma'nevî bir sedd demek olur. Eğer

sh:»3292

bu kavmin, müfessirînin veçhile Türk idise burada Zül'kârneyne kuvvetle yardım eden Türklerin mazide Arzı fesaddan kurtarmak için ettikleri hizmetin ehemmiyeti iş'ar edilmiş olduğu gibi bi'seti seniyyeden sonra islâma yapacakları hizmete de işaret edilmiş demektir. Ve şu halde Türklerin inkırazı, Ye'cûc ve Me'cûc seddinin yıkılması ve nizamı Arzın fesadı demek olacaktır ki eşratı saattendir.

Hâsılı Şark-u Garbı dolaşan Zül'karneynin en büyük işi, mahzâ bir rahmeti rabbaniyye olan bu redmin inşasıdır ki yıkılması Yer yüzünde beşeriyetin pek büyük bir felâketi olacaktır.

Nizamüddin Haseni Nisaburî «Garaibül'kur'an ve Regaibül'fûrkan» namındaki tefsirinde buraya müteallık te'vilâti Sofiyyeden olmak üzere der ki: insan için terbiye ve irşad ile tahsili mümkün bir kemali meknun ve bir kenzi medfun bulunduğu beyan edildikten sonra Zül'karneyn kısasiyle şu da beyan edilmiş oluyor ki Arzda hilâfete müstehıkk olan ancak insani kâmilidir, o ise iki canibine malik olan Zül'karneynindir.

Çünkü ona Arzda temkin verilmiş ve vesait-u esbab âleminde her şeyin sebebine indirilmiştir, bu suretle o hem nefsinde kâmil hem de gayrısını mükemmil olmuştur. Binaenaleyh bir sebep ta'kib ederek aşağı âleme doğru gitti ki o ruhi insanî Güneşinin Mağribidir, onu bir «ayni hamie» de batıyor buldu ki o âlemi tabiat ve ecsaddir. Ve orada bir kavim buldu onlar, kuvayı bedeniyye ve nufusi Arziyyedir. Ya Zel'karneyn, dedik, ya onları riyazat bıçağı ve mücahede kılıcıyla öldürmek suretiyle ta'zib edeceksin yâhud da haklarında rıfk-u müdarâ ile güzellik yapacaksın, hâ, dedi: haysiyyetini mevziinin gayrıda isti'mal ile alçaltarak zulm edene azâ bededeğiz, arzu ve muradının hılâfına kahrelyeyeceğiz, sonra rabbi olan Allah tealâya reddolunacak o da

sh:»3293

onu te'bid azâbile ta'zib edecek. İyman edip salih amel yapana ise mükâfat olarak husnâ var ki o, vusul ve visal makamıdır, hem ona emirlerimizden yüsür söyleyeceğiz ki o da fenâ ve mücahededen sonra hafiflik ve istirahatıdır. Sonra ervah âlemine vusul esbabından bir sebep ta'kib etti ki o insanın nefsi natıkası Güneşinin matlaıdır. Onu cismanî alâkalardan tecerrüd etmiş bir kavim üzerine doğuyor buldu, nihayet iki sedd arasına vardığında ki o teayyüş ve temeddün âlemi ve bedeninin salâhı - meâde doğru cismaniyyet

suretiyle kıyam ve kıvamı esbabının sahai cevelânıdır. Onların önünde hemen hemen söz anlamıyacak gibi

bir kavm buldu, bunlar, gâyei emirleri cehli basit olan avam, dediler ki Ye'cûc ve Me'cûc ya'ni muhtelif tabiat

kuvvetleri beşeriyet Arzında havassını mâ - hulika - lehinin gayrısında kullanarak fesad yapıyorlar biz,

sana harc versek, terki vücud ve bezli mevcut etsek de bize bir sed yapıversen olur mu? Bana, dedi:

kuvvet ile ya'ni himmeti sarife ve azîmeti sadıka ile yardım edin, demir kütleleri ya'ni melekâti rasiha yahud

demir gibi sağlam kalbler getirin, iki ucu denkleştirince: « **مِنَ الْمَهْدِ إِلَى اللَّحْدِ** » olunca

üfleyin! Dedi: ezkâr-u evrada devam edin, nihayet kalb demirinde taat ve zikir hararetinin te'siriyle onu ateş

haline getirince, getirin, dedi: ona bakır kaynağı dökeyim. Şeytanın hîlesi işlemeyecek veçhile o kalblerin

içine mahabbet cevheri metanet kimyası dökeyim de ona rahmânın mâsıvası yükselmesin. «

« **حَسْبِيَ اللَّهُ وَحْدَهُ** »

Zül'karneynin sözü hıtam buldu. Şimdi bakın va'di hak nasıldır? Hak tealâ buyuruyor ki:

﴿ ٩٩ ﴾ وَتَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجُ فِي بَعْضٍ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ
فَجَمَعْنَاهُمْ جَمْعًا ﴿ ١٠٠ ﴾ وَعَرَّضْنَا جَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لِلْكَافِرِينَ
عَرَضًا ﴿ ١٠١ ﴾

﴿١٠١﴾ الَّذِينَ كَانَتْ أَعْيُنُهُمْ فِي غَطَاءٍ عَن ذِكْرِي وَكَانُوا لَا
يَسْتَطِيعُونَ سَمْعًا ﴿١٠٢﴾ أَفَحَسِبَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَن يَتَّخِذُوا
عِبَادِي مِن دُونِي أَوْلِيَاءَ إِنَّا أَعْتَدْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ نُزُلًا
﴿١٠٣﴾ قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُم بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا ﴿١٠٤﴾ الَّذِينَ
ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ
صُنْعًا ﴿١٠٥﴾ أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَائِهِ
فَحَبَّطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزَنًا ﴿١٠٦﴾
ذَلِكَ جَزَاءُهُمْ جَهَنَّمَ بِمَا كَفَرُوا وَاتَّخَذُوا آيَاتِي وَرُسُلِي هُزُوًا
﴿١٠٧﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ
جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا ﴿١٠٨﴾ خَالِدِينَ فِيهَا لَا يَبْغُونَ عَنْهَا

حَوْلًا ﴿﴾

Ve o gün onları bırakıvermişizdir, bir kısmı diğerinin içinde dalgalanıyorlar, surada üfürülmüştür, artık
hepsini toplamış da toplamışızdır ve 99 Cehennemi o gün kâfirlere bir gösteriş göstermişizdir 100 Onlar ki
beni ihtar eden âyetlerimden

sh:»3295

gözleri bir gıtâ içinde idi, işitmeğe de tehamül edemiyorlardı 101 Ya o kâfirler beni bırakıpda kullarıma
kendilerine mevlâ ittihaz edeceklerini mi zannettiler, biz Cehennemi o kâfirler için bir konukluk hazırladık
102 Size, de: amelleri en ziyade hüsrana gidenleri haber vereyim mi? 103 Onlar ki Dünya hayatta saiyeleri
boşa gitmektedir de kendilerini zannederler: ki cidden güzel san'at yapıyorlar. Bunlar işte o kimselerdir ki
rablarının âyetlerine ve lıkasına küfretmişlerdir de hayır namına yaptıkları bütün amelleri heder olmuştur,
artık Kıyamet günü biz onlara hiç bir vezin tutturmayız 105 İşte böyle onların cezaları Cehennemdir, çünkü
küfretmişler ve benim âyetlerimi ve Peygamberlerimi eğlence yerine tutmuşlardır 106 İyman edip salih
salih ameller işliyen kimselere gelince: onlar için Firdevs Cennetleri bir konukluk olmuştur 107 İçlerinde
muhalled olmak üzere kalırlar, onlardan çıkmak istemezler 108

Bu tezkir ve ihtarı kâfi görmeyip de daha ziyade tafsıl istiyenlere karşı ya Muhammed!

﴿١٠١﴾ الَّذِينَ كَانَتْ أَعْيُنُهُمْ فِي غَطَاءٍ عَن ذِكْرِي وَكَانُوا لَا
يَسْتَطِيعُونَ سَمْعًا ﴿١٠٢﴾ أَفَحَسِبَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَن يَتَّخِذُوا
عِبَادِي مِن دُونِي أَوْلِيَاءَ إِنَّا أَعْتَدْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ نُزُلًا
﴿١٠٣﴾ قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُم بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا ﴿١٠٤﴾ الَّذِينَ
ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ
صُنْعًا ﴿١٠٥﴾ أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَائِهِ
فَحَبَّطَتْ أَعْمَالَهُمْ فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزَنًا ﴿١٠٦﴾
ذَلِكَ جَزَاءُهُمْ جَهَنَّمَ بِمَا كَفَرُوا وَاتَّخَذُوا آيَاتِي وَرُسُلِي هُزُوًا
﴿١٠٧﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ
جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا ﴿١٠٨﴾ خَالِدِينَ فِيهَا لَا يَبْغُونَ عَنْهَا

حَوْلًا ﴿﴾

De ki: eğer rabbımın kelimâtı için deniz mürekkebe olsa idi her halde rabbımın kelimatı tükenmeden deniz

tükenirdi, bir misli de meded getirsek bile 109 De ki ben sırf sizin

sh:»3296

gibi bir beşerim ancak bana şöyle vahyolunuyor: İlahınız ancak bir tek İlahdır, onun için her kim rabbının

lıkasını arzu ederse salih bir amel işlesin ve rabbının ibâdetine hiç bir şirk karıştırmayın 110

109. ﴿الْبَحْرُ﴾ cinsi bahir, bütün cinsiyle deryalar ﴿مَدَادًا﴾

- MİDAD, fil'asıl bir şeyin uzatılmasına medar olan şey'in ismidir. Fakat orfe yazı yazılan mürekkebe

mahsus olmuştur. ﴿لِكَلِمَاتِ رَبِّي﴾ kelimatullah ki Allah tealânın ilm-ü hikmeti kelimeleri

﴿وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا﴾ - çünkü kelimetullah, nâmütenahî, denizler mütenahîdir.

Mütenahîye mütenahî zamınının mecmuu da mütenahîdir. Mütenahînin nâmütenahîye intıbakı ise muhaldir,

tenakuzdur 110. ﴿قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ﴾ de ki ben ancak sizin gibi bir beşerin -

ya'ni Allah tealânın cemi'i kelimatını ihata edemem, öyle bir iddiada bulunmuyorum. Şu kadar ki

﴿يُوحَىٰ إِلَىَّ﴾ bana şöyle vahy olunuyor: ﴿أَنَّمَا إِلَهُكُمُ اللَّهُ وَاحِدٌ﴾

﴿فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ﴾ hepinizin ilâhı ancak bir ilâhdır - ki Allahdır.

Binaenaleyh her kim rabbının likasını reca ediyorsa -Allahın huzuruna varmak, hesabından kurtulup

sevabına irmek, rızasını bulmak veya cemalini görmek arzu eyliyor, vâsılinden olmak ümidini besliyorsa:

﴿فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا﴾ salih - o likaya lâyük hâlis - iş yapsın

﴿وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا﴾ ve rabbına ibadete hiç bir kimseyi şirik etmesin. -

Ne yukarıda geçtiği üzere âyet ve likasına küfedenler gibi şirki celf, ne de riya gibi bir şirki hafî

kariştirmasin.

sh:»3297

Sûrei Kehfin bu hâtimesi Sûrei Meryeme intikal için ne büyük bir esas, ne güzel bir temhid olmuştur.

